

INLEIDING

Wie een betrouwbare Nederlandse Bijbelvertaling zoekt, die zo dicht mogelijk aansluit bij de grondtekst, kiest voor de Statenvertaling. De eerste druk daarvan is al in 1637 verschenen. In de loop van de eeuwen is er in de Nederlandse taal bijzonder veel veranderd en voor velen, met name jongeren, is de taal van de Statenbijbel dan ook erg moeilijk te begrijpen. In juni 2002 is daarom een begin gemaakt met de Herziening van de Statenvertaling. We zijn dankbaar dat de herziene Statenvertaling nu volledig beschikbaar is.

De vergroting van de verstaanbaarheid van de Bijbel is van groot belang om de komende generaties de liefde tot de Statenvertaling bij te brengen of te laten behouden. Gebruik van de hedendaagse taal is een middel waardoor de Heilige Geest in het hart wil werken. 'Ieder hoorde hen in zijn eigen taal spreken' (Hand.2:6).

Voor wie meer wil weten over het hoe en het waarom van de HSV, is een boekje samengesteld, waarin men iets kan lezen over de geschiedenis van Nederlandse Bijbelvertalingen en specifiek over het ontstaan en de invoering van de Statenvertaling. Ook wordt daarin uitgelegd hoe bij de herziening te werk is gegaan en voor welke moeilijke keuzes de herzieners zich soms geplaatst zagen.

De herziening is er nadrukkelijk op gericht de Statenvertaling van de Bijbel, het Woord van God, voor de generaties na ons te behouden, maar dan wel in een meer eigentijdse verwoording en aangepast aan het hedendaagse taalgebruik.

De Nederlandse taal is sterk aan verandering onderhevig. Aan de herziening van de Statenvertaling moet dan ook blijvend gewerkt worden. Opbouwende kritiek en aanvullende opmerkingen en correcties kunnen worden gezonden aan info@statenvertaling.nu.

Secretariaat:

Prins Bernhardstraat 36,
2825 BE Berkenwoude
e-mail: i.a.kole@hetnet.nl

Gironummer 9432810

t.n.v. Stichting Herziening Statenvertaling
p/a Erasmuslaan 36,
3707 ZD Zeist

1 ACHTERGRONDEN BIJ DE STATENVERTALING

1.1 INLEIDING

Vrijwel direct na de uitvinding van de boekdrukkunst (omstreeks 1440) zijn er drukkers geweest die Bijbels of gedeelten daarvan in de landstaal hebben gedrukt. Dat was een moeilijke en riskante onderneming, niet alleen technisch en commercieel gezien, maar ook vanwege de tegenwerking van de geestelijkheid.

Enkele jaren nadat het eerste gedrukte boek in 'de lage landen bi der see' van de pers is gekomen, verschijnt in 1477 te Delft de eerste Nederlandse Bijbel "tot eer van God en tot stichting en onderwijzing van de christelijke gelovigen". Deze tweedelige 'Delftse Bijbel' bevat alleen het Oude Testament, met uitzondering van de Psalmen. De tekst ervan komt waarschijnlijk uit Vlaanderen en is omstreeks 1360 vervaardigd. De vertaler is onbekend.

In 1477 verschijnt er in Gouda een Nieuwe Testament, getiteld: 'Alle die epistelen ende ewangeliën'. Een jaar later komt een drukker uit Utrecht met eenzelfde uitgave, aangevuld met 'sermonen' (preken).

Een vrijwel volledige Bijbelvertaling, in het Westnederduits en voor een deel in het Nederrijns, verschijnt in 1478 in Keulen. Deze 'Keulse Bijbel', een vertaling van de Vulgaat, wordt veel gelezen. Het Bijbelboek Hooglied bleef onvertaald en was alleen toegankelijk voor hen die Latijn konden lezen. De grote belangstelling voor deze uitgave is mede te danken aan de houtsneden die erin zijn opgenomen.

1.2 REFORMATIE

De 16e eeuw is de eeuw van de Kerkhervorming en daarmee ook de eeuw van de Bijbelvertalingen. De reformatoren benadrukken immers de grote waarde van het lezen van de Bijbel in de volkstaal. De vertaling van de Bijbel moet vanuit de grondtalen, het Hebreeuws en Grieks, gemaakt worden. Luther geeft het goede voorbeeld: in 1522 vertaalt hij in elf weken het Nieuwe Testament in het Duits. Onvermoeid werkt hij door aan de vertaling van het Oude Testament, die in 1534 klaarkomt.

Ook in onze gewesten is de belangstelling voor een Bijbel in de volkstaal groot. Al in 1522 verschijnen de eerste reformatorische vertalingen van gedeelten van het Nieuwe Testament. De drukker Jacob Liesveldt uit Antwerpen brengt in 1526 de eerste volledige Bijbel in het Nederlands op de markt: het Nieuwe Testament en Genesis tot en met Hooglied naar de vertaling van Luther en de rest van het Oude Testament naar de Vulgata. Deze 'Liesveldt Bijbel' wordt vaak herdrukt en verbeterd en van (reformatorische) kanttekeningen voorzien. Liesveldt heeft zijn werk als Bijbeldrukker met de dood moeten bekopen: in 1545 is hij onthoofd. Onder de belijders van de 'nieuwe leer' had deze vertaling een goede naam.

1.3 GEREFORMEERDE BIJBELVERTALINGEN

Met de opkomst van het gereformeerde protestantisme neemt de vraag naar een betrouwbare Bijbelvertaling toe. Men is ontevreden over de gangbare uitgaven. Ook de vertaling van Luther, met name die van het Oude Testament, vindt men veel te vrij.

In 1556 geeft Jan Utenhove het Nieuwe Testament uit, rechtstreeks vertaald uit het Grieks. Met deze uitgave begint eigenlijk de geschiedenis van de Statenvertaling. Het komt niet tot een herdruk. Wel komt er in 1559 opnieuw een editie van het Nieuwe Testament op de markt, uitgegeven door J.D., dat is Johannes Dyrkinus. Deze Dyrkinus is jurist en rondtrekkend gereformeerd prediker. In feite is zijn vertaling een grondige herziening van de editie van Utenhove, maar wel met eigen accenten en aantoonbare invloed van Calvijn.

1.4 DEUX-AESBIJBEL

Als directe voorganger van de Statenbijbel kan men de zogenoemde Bijbel van Deux-Aes beschouwen. In 1978 is daarvan een facsimile-uitgave verschenen en in een korte toelichting daarbij schrijft dr. C.A. Tukker dat delen van de Statenvertaling zich niet laten verstaan zonder de achtergrond van de Deux-Aesbijbel.

De Bijbel van Deux-Aes is een uitgave van de Emdense drukker Gillis van der Erven, die in 1562 een vernieuwde vertaling van Luthers Oude Testament door Godfried van Wingen combineert met bovengenoemde vertaling van het Nieuwe Testament door Johannes Dyrkinus.

Al gauw krijgt deze Bijbel de naam 'Deux-Aes'. Deze vreemde aanduiding is ontleend aan de stippen op een dobbelsteen. Een kanttekening op Nehemia 3:5 luidt: "Deux aes en heeft niet, six cinque en geeft niet, quater dry die helpen vry", wat zoveel wil zeggen als: de armen (2 en 1) hebben niets, de rijken (6 en 5) geven niets, de middenstand (4 en 3) helpt.

Deze Bijbel bevatte meer vreemde en soms zelfs aanstootgevende kanttekeningen. Nog in 1623 spreekt men op de Synode van Zuid-Holland in Brielle de wens uit, zolang de Statenvertaling nog op zich laat wachten, dat men bij herdrukken van de Deux-Aesbijbel deze van "vreemde ende spottelijke annotatiën" moet zuiveren.

De kritiek op de Deux-Aesbijbel komt niet van het gewone kerkvolk, maar van theologen en ontwikkelde gemeenteleden die een of beide grondtalen kunnen lezen. Zij ergeren zich aan de gebrekkige en soms onjuiste of veel te vrije vertaling van het Oude Testament. Met het taalgebruik hebben zij minder moeite, al klagen zij wel over de vele germanismen die erin voorkwamen.

1.5 NAAR EEN NIEUWE BIJBELVERTALING

Op de Synode van Emden in 1571 wordt om een 'correcte' Bijbelvertaling gevraagd, zonder dat men al tot het besluit komt een geheel nieuwe vertaling te gaan maken. In latere jaren komt op kerkelijke vergaderingen kritiek op de gangbare Bijbelvertaling regelmatig terug. De naam van Marnix van Sint Aldegonde wordt genoemd als mogelijke vertaler. Deze weigert aanvankelijk, maar in 1595, als hij officieel de opdracht krijgt een begin te maken met een nieuwe vertaling, stemt hij toe. De Staten-Generaal zorgen ervoor dat hij een goede financiële tegemoetkoming krijgt. Met grote ijver begint hij aan de vertaling van het boek Genesis. Verder is hij niet gekomen, want in december 1598 overlijdt hij.

De particuliere Synode van Zuid-Holland neemt het jaar erop al het besluit twee nieuwe vertalers te benoemen, te weten de predikanten Arnoldus Cornelii en Wernerus Helmichius. In 1600 gaan de Staten-Generaal daarmee akkoord. De subsidie die aan Marnix was toegekend, wordt gecontinueerd en zo kan het werk voortgezet worden. Helaas treedt er door de kerkelijke twisten tussen remonstranten en contraremonstranten grote vertraging op.

Op de Nationale Synode van Dordrecht (1618-1619), die bijeengeroepen was om aan de leergeschillen een einde te maken, worden eerst een aantal lopende zaken afgehandeld. Als eerste punt staat op de agenda: een nieuwe Bijbelvertaling. Van 19 tot en met 27 november worden er niet minder dan zeven zittingen aan deze kwestie gewijd. Tijdens de vergadering wordt scherpe kritiek geuit op de Deux-Aesbijbel. In de officiële gedrukte Acta is deze kritiek opzettelijk gematigd weergegeven om aanstoot bij het volk te voorkomen. Met weerstand bij de gewone lezer tegen nieuwigheden en vooral ook tegen nieuwe vertalingen, werd door de vertalers en de synodeleden dus terdege rekening gehouden. Het gewone kerkvolk had namelijk de oude vertaling lief en daar moesten de geleerden van afblijven, vond men.

1.6 VERTALERS EN REVISEURS

Het duurt nog tot 1626 voordat de vertaalarbeid goed op gang komt. Johannes Bogerman, Willem Baudartius en Gerson Bucerus maken een begin met de vertaling van het Oude Testament. De drie vertalers voor het Nieuwe Testament en de Apocriefen, Jacobus Rolandus, Antonius Walaeus en Festus Hommius, beginnen pas in 1628. In de loop der jaren komen enkele vertalers te overlijden en moeten plaatsvervangers aangewezen worden. Het werk van de vertalers wordt nagezien door reviseurs, van wie de dichter-predikant Jacobus Revis uit Deventer wel de bekendste is. Het zijn mannen die niet alleen uitblinken in de theologie en de kennis van de grondtalen van de Bijbel, het Hebreeuws en Grieks, maar die ook van harte de Heere dienen en Zijn Woord beschouwen als onfeilbaar en door Zijn Geest geïnspireerd.

Van de vertalers en reviseurs wordt echter niet alleen verwacht dat zij de grondtalen uitstekend beheersen, maar ook dat zij goed op de hoogte zijn van de ontwikkeling van de

Nederlandse taal. Een algemene standaardtaal bestond nog niet en dus moesten zij die zelf mee helpen vormen. Ze bouwden daarbij voort op de traditionele Bijbeltaal van de 16^e eeuw. De taal van de nieuwe Bijbelvertaling moest voor de kerk gezaghebbend zijn en dus een niet al te duidelijk gewestelijk karakter dragen. De Statenbijbel moest ook in taalkundig opzicht een symbool worden voor de eenheid van de 'Zeven Verenigde Nederlanden'. De taal die gesproken en geschreven werd in Den Haag, Leiden, Haarlem en Amsterdam, het Hollands, ontwikkelde zich eind 16^e en begin 17^e eeuw tot een bovenregionale taal.

De commissieleden kwamen uit verschillende gewesten en spraken van huis uit hun eigen dialect: Bogerman en Festus Hommius Fries; Baudartius en Walaeus Oost-Vlaams; Bucerus Zeeuws en Rolandus, die uit Delft kwam, Hollands. Uit zo veel mogelijk gewesten werden reviseurs ('oversieners') aangetrokken, mede om bevoorrechting van één dialect tegen te gaan. Alleen de afgevaardigden van Drenthe verzochten om vrijstelling van de revisie, omdat er geen theologen te vinden waren die het Nederlands voldoende machtig waren. De synode willigde dit verzoek in en prees hun bescheidenheid en openhartigheid.

In 1628 hielden de zes vertalers zich gezamenlijk bezig met allerlei kwesties op het gebied van taal en spelling van het Nederlands. Zij stellen regels op en maken goede afspraken. Regelmatig komen zij bijeen om over taalkundige vragen te beslissen. Er moet veel geregeld worden, want een algemeen aanvaarde grammatica van het Nederlands en uniforme spellingregels bestaan er nog niet.

1.7 DE KWESTIE DU-GHY EN ANDERE PROBLEMEN

Een groot probleem was de aanspreekvorm 'du' of 'ghy'. Marnix van Sint Aldegonde wilde het voornaamwoord 'du' handhaven. Op kerkelijke vergaderingen oordeelde men echter dat dit woord veel te ouderwets was geworden. Sommigen vonden het ook te plat en onbeschaafd en kozen voor 'ghy'. Marnix echter vond 'ghy' tegenover God ongepast en zelfs oneerbiedig. De meervoudsvorm 'ghylieden' vond hij helemaal verwerpelijk, temeer omdat hij meende dat deze vorm uit het Spaans afkomstig was. Uiteindelijk heeft het voornaamwoord 'ghy' het gewonnen, niet omdat dat zo plechtig klonk, zoals we nu vaak denken, maar vooral door de invloed van het Brabants. Na de val van Antwerpen in 1585 waren veel gegoede en geleerde Brabanders naar Nederland uitgeweken en daardoor nam de invloed van het Brabantse dialect toe. Overigens wordt het woord 'ghy' ook al in 16^e-eeuwse vertalingen gebruikt, zodat de invoering ervan op niet al teveel bezwaar stuitte.

Nog een voorbeeld, waaruit blijkt dat men streefde naar een boven-regionale taal. Aan Marnix werd in 1594 al de opdracht gegeven dat hij de 'algemeenste, clærste ende suyverste tale' moest gebruiken, dat is 'onse gemeene Duytsche sprake'. Er was dus toen al een besef van een algemene Duytsche (= Nederlandse) taal. De opdracht van de Synode van Dordrecht om de Bijbel opnieuw te vertalen, heeft ertoe bijgedragen dat zich een algemeen verzorgd Nederlands gaat ontwikkelen.

Voortdurend hebben vertalers en reviseurs gediscussieerd over de vraag op welke wijze de grondtekst het best in het Nederlands weergegeven kon worden. Hun opdracht luidde dat zij zich zo nauwgezet mogelijk aan het Grieks of Hebreeuws moesten houden. Toch hebben zij deze instructie niet slaafs gevolgd. Als goede vertalers wisten zij dat men eenzelfde woord niet altijd gelijk kan vertalen en omgekeerd hebben zij verschillende Hebreeuwse woorden ook wel met één Nederlands woord weergegeven, “nae den overvloet ofte ‘t gebreck onser tale”. Soms bleek dat het Nederlands rijker was en dus nauwkeuriger het begrip kon uitdrukken dan het ene Hebreeuwse woord.

Door al deze werkzaamheden en beslissingen hebben de vertalers en hun medewerkers grote invloed uitgeoefend op de ontwikkeling van onze Nederlandse taal.

1.8 KANTTEKENINGEN

In de oudste Nederlandse Bijbelvertalingen komen vaak kanttekeningen of glossen voor. De Deux-Aesbijbel heeft daar zelfs zijn naam aan te danken. De Synode van Dordrecht bepaalde dat er in de nieuwe vertaling ook kanttekeningen opgenomen mochten worden. Dit werd echter aan de volgende regels gebonden:

- 2.1. _____ De kanttekeningen mochten geen dogmatische geschilpunten opnemen (daarbij werd uiteraard gedacht aan de strijd met de remonstranten; op de rooms-katholieke dogma's werd soms wel felle kritiek geleverd);
- 3.2. _____ ze dienden de letterlijke vertaling te vermelden, als in de tekst een vrijere vertaling was opgenomen;
- 4.3. _____ er moesten verwijzingen opgenomen worden naar teksten van gelijke strekking elders in de Bijbel, de zgn. parallele plaatsen.

De vertalers gingen taalkundig en theologisch zeer gewetensvol te werk. In de kanttekeningen gaven zij vaak aan dat een Grieks of Hebreeuws woord ook anders vertaald kon worden. Hier en daar werd enige uitleg gegeven of een interpretatie voorgesteld, bijvoorbeeld in de profeten, als de vertalers van mening waren dat een bepaalde tekst Messiaans geduid moest of kon worden. Zo wordt de Statenvertaling niet alleen geroemd vanwege de vertaling, maar ook om de goede kanttekeningen die erin opgenomen zijn.

Ook spreekt men nadrukkelijk af dat men zich zo nauw mogelijk zal aansluiten bij de Deux-Aesbijbel, mits dit de waarheid en zuiverheid geen schade doet. Over moeilijke passages wordt gestemd en bij staking van stemmen moet men de Deux-Aesbijbel volgen. Dat geldt ook als men niet goed weet hoe het Hebreeuws weergegeven moet worden.

1.9 VOLTOOIING

In 1632 is de vertaling van het Oude Testament voltooid en in 1634 de herziening ervan. Het Nieuwe Testament komt eind 1634 klaar. Op 31 augustus 1635 zijn de reviseurs klaar met

hun werk en dan volgt ten slotte nog de vertaling van de Apocriefen, die gereedkomt in oktober 1635.

Op 17 september 1637 wordt het eerste exemplaar van de nieuwe vertaling plechtig aangeboden aan de Staten-Generaal. Het is een fraai boekwerk geworden, gebonden in paars fluweel en met goud op snee. Nu konden de eerste Bijbels in de Statenvertaling gedrukt worden, maar de invoering ervan verliep aanvankelijk nogal traag. Vaak waren het financiële overwegingen om te wachten met de aanschaf van de Statenbijbel. De officiële editie was namelijk erg duur.

1.10 INVOERING VAN DE STATENVERTALING

Wij kunnen ons nu nauwelijks meer voorstellen dat destijds de Statenvertaling betiteld zou worden als te modern en beschouwd zou worden als een 'nodeloze nieuwigheid'. Toch is dat gebeurd. Eenvoudige gemeenteleden vroegen zich af of zij dan misschien jarenlang een valse Bijbel hadden gelezen. Waarom zou de Deux-Aesbijbel, waaruit zijzelf, hun ouders en grootouders troost en kracht hadden geput, nu ineens niet meer goed genoeg zijn? Er zou heel wat overredingskracht nodig blijken te zijn om de Statenbijbel ingevoerd te krijgen.

Behalve religieuze bezwaren waren er ook commerciële redenen om geen haast te maken met een nieuwe vertaling. Met name de boekdrukkers hadden becijferd dat zij nog wel 80.000 exemplaren van de oude vertaling in voorraad hadden. Alleen al in Dordrecht zouden dat er 15.000 zijn.

De afgevaardigden op de Dordtse Synode hebben heel goed beseft dat een nieuwe vertaling van de Bijbel bij het gewone kerkvolk op weerstand zou stuiten. Zij gingen daarom heel voorzichtig te werk. Ondanks alle bezwaren was er opdracht gegeven om te komen tot een getrouwe Nederlandse vertaling, direct uit de Hebreeuwse en Griekse grondtekst. Toen de drukkers begrepen dat de nieuwe vertaling er toch zou komen, hebben ze zo snel mogelijk de oude voorraden verkocht en geen nieuwe uitgaven van de Deux-Aesbijbel meer ter perse gelegd. De meesten van hen waren er ook van overtuigd dat de nieuwe vertaling een verbetering zou zijn en ze wilden best meewerken aan het drukken en verspreiden. Helaas lukte dat door allerlei bepalingen van de kerkelijke en politieke overheid niet al te best.

Er waren allerlei voorzorgsmaatregelen getroffen om te voorkomen dat boekdrukkers op eigen gelegenheid Statenbijbels zouden gaan uitgeven. De Hollandse koopmansgeest verloochende zich echter ook hier niet. In Amsterdam bijvoorbeeld kwam al spoedig een editie op de markt in klein formaat en met verkorte kanttekeningen. Dat laatste wilden de synodale en classicale vergaderingen nu juist voorkomen. Groot was dan ook de verontwaardiging over deze handelwijze en men ging naarstig op zoek naar de theoloog die het gewaagd had de kanttekeningen te verkorten. De dader is echter nooit gevonden. Men neemt aan dat het vrijwel zeker een van de 'reviseurs' (herzieners) van de Statenvertaling

geweest moet zijn. Hoe het ook zij, de prijs van deze uitgave was veel lager dan die van de officiële Statenbijbels en dat bevorderde de verkoop.

Overigens werkten de gewestelijke overheden niet altijd goed mee. Gunstige uitzonderingen daarop vormden de Staten van Groningen. Zij hadden binnen één jaar alle kerken van een Statenbijbel voorzien. Ook in Friesland en Overijssel verliep de invoering vrij vlot. De Staten van Holland echter bemoeiden zich er aanvankelijk niet mee, zogenaamd omdat zij de kerkelijke gemeenten vrij wilden laten in hun keuze voor of tegen de nieuwe vertaling. In werkelijkheid speelden financiële overwegingen een rol en bovendien lag het machtige stadsbestuur van Amsterdam dwars. Het gewest Gelderland volgde als laatste. Omstreeks 1645 lag er in de gemeenten Ochten, Ingen en IJzendoorn in de Neder-Betuwe nog steeds geen Statenbijbel op de kansel en het duurde tot 1653 voordat de classis Zutphen besloot dat de Statenvertaling zou worden ingevoerd.

1.11 REVISIE

In de druk van 1637 kwamen nog heel wat drukfouten en vergissingen voor. Bij een zo omvangrijk werk is dat onvermijdelijk. In 1655 werd daarom een 'Register van de Verbetering der Druckfouten ende Mistellingen, die in den Eersten Druck van den Nieuw-Overgesetten Bibel gevonden worden' gepubliceerd, wat resulteerde in de uitgave van een verbeterde druk: in 1657 verscheen deze te Amsterdam bij Paulus Aertsz. van Ravesteyn, met privilege van de Heren Staten-Generaal.

Men had echter nog lang niet alle drukfouten hersteld, constateerde ds. Casparus Sibelius uit Deventer. Hij had als reviseur aan het Nieuwe Testament meegewerkt en veel nauwkeurige aantekeningen gemaakt tijdens de vergaderingen. Toen hij die notities in 1656 wilde uitgeven, kreeg hij daarvoor van kerkelijke zijde en van de overheid geen toestemming. Iets dergelijks overkwam ds. Ludovicus Gerardus à Renesse, die eveneens reviseur was geweest. Alles wijst erop dat de synodale en classicale vergaderingen alle kritiek op de Statenvertaling de kop wilden indrukken en afwijkende vertalingen tegengaan.

Ook van overheidswege werd daarop aangedrongen. Na alle kerkelijke twisten aan het begin van de 17^e eeuw wilden de Staten-Generaal nu voor alles rust om de eenheid in kerk en staat te bevorderen.

1.12 TOENEMENDE POPULARITEIT

De predikanten waren zeer ingenomen met de nieuwe vertaling en ze prezen die op de kansel en tijdens het huisbezoek dan ook van harte aan. In veel gezinnen werd een Bijbel in de Statenvertaling aangeschaft. Men heeft berekend dat alleen al in de periode tussen 1637 en 1657 er enige honderdduizenden exemplaren verkocht zijn. De Staten-Generaal hadden verordend dat deze vertaling niet alleen in de kerk gelezen zou worden, maar ook in de

scholen. Dat laatste droeg er veel toe bij dat de Statenbijbel bij velen bekend en geliefd werd. Bijbelteksten dienden zelfs als oefenstof bij het lezen en schrijven.

Ook bij herdrukken van theologische en stichtelijke boeken van voor het jaar 1637 ging men al spoedig de geciteerde Bijbelteksten weergeven in de Statenvertaling. Dat gebeurde onder meer bij het bekende Schatboek van Ursinus, dat door Festus Hommius omstreeks 1600 in het Nederlands was vertaald, en bij de werken van Willem Teellinck. Ook in de belijdenisgeschriften en de liturgische formulieren nam men de teksten over in de nieuwe, betrouwbare vertaling.

Zo werd de Statenbijbel binnen enkele decennia in kerk, school en gezin een veel gelezen en gewaardeerd boek. Met recht is opgemerkt: "De Statenvertaling verscheen als een monument, dat de eeuwen zou verduren. Zij zou aan geslacht na geslacht de verrassende gelegenheid geven te ontmoeten de eeuwige God, sprekende in de Nederlandse taal" (Prof. Dr. D. Nauta).

2 DE STATENVERTALING IN DE 17e EEUW

2.1 DE PRINCIPES ACHTER DE STATENVERTALING

Er is meer dan één manier om de Bijbel te vertalen. Je hoort tegenwoordig veel mensen praten over begrippen als *brontekstgericht*, *brontaalgericht*, *doeltaalgericht*, etc. Er zijn heden ten dage diverse vertalingen van de Bijbel in het Nederlands beschikbaar, die vaak volgens verschillende vertaalmethoden tot stand zijn gekomen. Daarom kun je vertalingen als de Statenvertaling, de Nieuwe Bijbelvertaling en de Naardense Bijbel niet altijd gemakkelijk naast elkaar leggen en vergelijken. Deze drie vertalingen berusten namelijk op verschillende vertaalprincipes. Het enige wat je kunt doen, is elke vertaling afzonderlijk op de onderliggende vertaalprincipes beoordelen. Daarnaast kun je natuurlijk ook je voorkeur hebben voor een bepaalde vertaalmethodiek.

Voor welke methode hebben de Statenvertalers destijds gekozen? Deze staat bekend als de *formeel-equivalente* vertaalmethode. Het is een methodiek die aan de ene kant de structuur van de grondtekst nauwkeurig wil volgen, maar die aan de andere kant toch ook een duidelijke en leesbare Nederlandse tekst wil opleveren. Qua vertaalprincipe staat deze enigszins tussen die van de Naardense Bijbel en die van de Nieuwe Bijbelvertaling in.

2.1.1 EEN LETTERLIJKE VERTALING?

Er zijn nogal wat misverstanden over de methodiek van de Statenvertalers. Zo wordt er wel eens beweerd dat de Statenvertaling een 100% letterlijke vertaling van de grondtekst is. Dat is echter onjuist. Dat zou ook niet kunnen en dat zouden de Statenvertalers evenmin gewild hebben.

Als algemene stelregel kunnen we zeggen dat de Statenvertalers zo veel mogelijk hebben geprobeerd om elk woord in de grondtekst te vertalen. Zelf formuleerden zij het zo:

Wy zijn gebleven by de woorden, ende ordre der woorden des Hebreewschen Texts, so na ende naeuwe alst ons eenichsins is mogelick geweest.

Daarbij was het hun bedoeling om zo veel mogelijk dezelfde woordsoorten te gebruiken. Dat wil zeggen dat een werkwoord in de grondtekst bij voorkeur ook in het Nederlands met een werkwoord werd weergegeven. Hetzelfde gold voor zelfstandige naamwoorden, bijvoeglijke naamwoorden, bijwoorden, voorzetsels, etc. In de praktijk is dit streven echter vaak niet haalbaar. Daarvoor wijkt de structuur van het Nederlands te veel af van die van de grondtalen. Dat wisten de Statenvertalers heel goed en ze vonden dat ook helemaal geen probleem. Als de tekst door een al te letterlijke vertaling onbegrijpelijk werd, grepen de vertalers in en pasten de structuur van de zin zodanig aan dat de betekenis duidelijk werd. Vaak (niet altijd!) gaven zij daarbij in de kanttekeningen aan dat ze enigszins van de letterlijke grondtekst afgeweken waren. Een blik in de kanttekeningen bewijst dit. Zo komen we in het Nieuwe Testament meer dan 1700 keer de afkorting “Gr.” tegen, die in de meeste gevallen aanduidt dat de gekozen vertaling enigszins afwijkt van de letterlijke Griekse tekst. In het Oude Testament komen we meer dan 7400 van dit soort verwijzingen tegen!

Een paar voorbeelden:

Esther 9:16 (SV)

*De overige Joden nu die in de landschappen des konings waren, vergaderden, opdat zij stonden voor hun **leven** en rust hadden van hun vijanden, ...*

*Hebr. ziel. Anders: **en stonden voor hun leven, en hadden rust**, enz.*

Jeremia 17:1 (SV)

*De zonde van Juda is geschreven met een **ijzeren griffie**, met de punt van een diamant; gegraven in de tafel van hunlieder hart en aan de hoornen uwer altaren;*

Hebr. griffie des ijzers.

Mattheüs 1:19 (SV)

*Jozef nu, haar man, alzo hij rechtvaardig was, en haar niet wilde openbaarlijk te schande maken, was van wil haar heimelijk **te verlaten**.*

Gr. haar te ontbinden.

Mattheüs 7:23 (SV)

*En dan zal Ik hun **openlijk aanzeggen**: Ik heb u nooit gekend; gaat weg van Mij, gij die de ongerechtigheid werkt.*

Gr. belijden.

Handelingen 7:20 (SV)

*In welken tijd Mozes werd geboren, en was **uitnemend schoon**; welke drie maanden opgevoed werd in het huis zijns vaders.*

Gr. Gode schoon, dat is, Goddelijk of uitnemend, ...

Efeze 4:14 (SV)

*Opdat wij niet meer kinderen zouden zijn, die als de vloed bewogen en omgevoerd worden met allen wind der leer, door de bedriegerij der mensen, door arglistigheid **om listiglijk tot dwaling te brengen**;*

In dit laatste geval vonden de Statenvertalers het blijkbaar niet eens nodig om hun keuze in de kanttekeningen te verantwoorden. Toch zijn de vetgedrukte woorden bepaald geen letterlijke vertaling van het Grieks. Er staat namelijk: "tot de omleiding der dwaling". De Statenvertalers vonden dat blijkbaar niet helder genoeg en hebben het zelfstandige naamwoord omgezet in een werkwoord.

De Statenvertaling staat ook bekend om zijn letterlijke weergave van de Griekse participia (onvoltooide deelwoorden). Toch zijn de vertalers op vele plaatsen van dit principe afgeweken, waarschijnlijk om pragmatische redenen:

Mattheüs 15:25 (SV)

En zij kwam en aanbad Hem, zeggende: Heere, help mij!

In het Grieks staat hier letterlijk: “en komende en aanbiddende”.

2 Petrus 1:4 (SV)

Door welke ons de grootste en dierbare beloften geschonken zijn, opdat gij door dezelve der Goddelijke natuur deelachtig zoudt worden, nadat gij ontvloten zijt het verderf dat in de wereld is door de begeerlijkheid.

De grondtekst gebruikt hier een participium: “ontvloten zijnde”.

Aan de andere kant hadden de Statenvertalers moeite met een vertaling als de Lutherbijbel. Die vond men veel te vrij en veel te doeltaalgericht. De Statenvertalers kozen voor een vertaling die enerzijds zo dicht mogelijk bij de grondtaal bleef, maar waren aan de andere bereid om vrijer te vertalen als dat de enige manier was om tot een duidelijker vertaling te komen.

2.1.2 EEN CONCORDANTE VERTALING?

Een ander misverstand is dat de Statenvertaling een volledig concordante vertaling zou zijn, nl. dat elk grondwoord consistent overal op dezelfde wijze vertaald zou zijn. Ook dat is geen juiste voorstelling van zaken. De Statenvertalers wisten heel goed dat ook dat een onmogelijkheid is. De betekenissen van woorden in verschillende talen komen nooit voor de volle 100 procent overeen. Zelfs met kernbegrippen lukt dat vaak niet. Neem nu het Griekse woordje “sooizoo”, dat één van de belangrijkste woorden van het Nieuwe Testament is. De Statenvertalers hebben dit 43 maal vertaald met “zaligmaken”, 41 maal met “behouden” en 11 maal met “verlossen”. Een ander voorbeeld: het woord “agapètos” is 7 maal weergegeven met “geliefde”, 3 maal met “beminde”, en 2 maal met de uitdrukking “die Hem lief was”. De Statenvertalers hebben dus contextueel vertaald. Wel hebben ze zo veel mogelijk getracht om, waar dat qua Nederlands mogelijk was, dezelfde woorden te gebruiken.

2.2 ONVOLKOMENHEDEN

Geen enkele vertaling is volmaakt. Ondanks de indrukwekkende kennis van de Statenvertalers en ondanks hun diepe besef in alles van de Heere afhankelijk te zijn, is ook de SV niet vrij van onvolkomenheden en fouten. Het is niet onze bedoeling om in deze brochure de onvolkomenheden in de SV breed uit te meten. We hebben bijzonder veel respect voor de vertalers en willen daar niets van afdoen. Wel willen we duidelijk maken dat vertaalwerk altijd mensenwerk is en blijft. En waar mensen werken, worden fouten gemaakt. Geen enkele vertaling is volmaakt en dat geldt ook voor de SV.

2.2.1 VERTAALFOUTEN

Hieronder willen we een paar voorbeelden geven van tekstplaatsen waar de vertaling van de niet correct is. Het zijn er niet veel en ze doen gelukkig nauwelijks af aan de betrouwbaarheid van deze vertaling. Ze behoren echter wel gecorrigeerd te worden.

Genesis 47:11

*En Jozef bestelde voor **Jakob** en zijn broederen woningen, en hij gaf hun een bezitting in Egypteland, in het beste van het land, in het land Ramésés, gelijk als Faraö geboden had.*

Het gaat nu even niet over het woord “bestelde”, dat vandaag de dag net even iets anders betekent dan in de 17e eeuw, maar over de naam Jakob. In het Hebreeuws staat er namelijk iets anders dan wat de Statenvertalers vertaald hebben. Er staat niet “Jakob en zijn broederen”, maar “zijn vader en zijn broederen”. Weliswaar geen ingrijpend verschil, maar een onjuiste vertaling.

Exodus 32:10

*En nu, laat Mij toe dat Mijn toorn tegen hen ontsteke **en hen vertere**; zo zal Ik u tot een groot volk maken.*

In dit vers is de HEERE aan het woord. Hij kondigt aan dat Hij in toorn zal ontsteken tegen het volk Israël en dat Zijn toorn het volk zal verslinden. Ook dit is echter niet correct vertaald. Dit had er moeten staan: *En nu, laat Mij toe dat Mijn toorn tegen hen ontsteke **en Ik hen vertere** ...*

Mattheüs 7:24

*Een iegelijk dan die deze Mijn woorden hoort en dezelve doet, dien zal Ik vergelijken bij een voorzichtig man, die zijn huis op **een steenrots** gebouwd heeft;*

De Griekse grondtekst heeft hier een bepaald lidwoord en je zou daarom verwachten dat er hier “de steenrots” zou staan. In vers 25 vinden we namelijk dezelfde Griekse woorden en daar vinden we in de SV wél een bepaald lidwoord. De kanttekeningen bij dit vers leggen uit hoe belangrijk dat is. De woorden verwijzen immers naar Christus, *de* steenrots, het enige fundament.

2.2.2 PROBLEMEN MET BETREKKING TOT DE CONSISTENTIE

We hebben het al even over consistentie gehad. We zagen dat de Statenvertalers geprobeerd hebben zo consistent mogelijk te vertalen. Ook zagen we dat dit niet in elke context mogelijk is. We moeten echter constateren dat de SV ook op tekstplaatsen waar wél een consistente vertaling mogelijk is, niet altijd even consistent is. Een voorbeeld betreft het Griekse woord “dialogismos”. Dit woord, dat slechts 14 maal in het Nieuwe Testament voorkomt, is door de Statenvertalers op maar liefst zeven verschillende wijzen weergegeven, nl. met “overleggingen”, “bedenkingen”, “gedachten”, “overdenkingen”, “samensprekingen”, “tegensprekingen” en “twisting”. Dit is onnodig. Het is vrij eenvoudig om dit aantal terug te brengen van zeven naar twee, namelijk: “overwegingen” en “meningsverschillen”.

Een ander onbegrijpelijk geval van inconsistentie vinden we in de Tien Geboden. In Exodus 20:14 lezen we: *Gij zult niet echtbreken*. In Deuteronomium 5:18 staat echter: *Gij zult geen overspel doen*. Het in de grondtekst gebruikte woord is op beide plaatsen identiek. Waarom dan dit verschil? Het is moeilijk te verklaren.

3 DE STATENVERTALING IN DE 21^e EEUW

3.1 TAALVERANDERING

Het is algemeen bekend dat de Statenvertaling een grote invloed op de Nederlandse taal heeft gehad. Deze vertaling heeft onze taal helpen vormen. Vele uitdrukkingen die we heden ten dage gebruiken zijn via de Statenvertaling onze taal binnengekomen. Een bekend voorbeeld is het “in zak en as zitten”.

Het moet echter duidelijk zijn dat we anno 2010 niet meer dezelfde taal spreken als in de 17^e eeuw. Taal verandert en daar kunnen we niet omheen. En ook al was de Statenvertaling geen vertaling in de omgangstaal, de vertalers gebruikten wel zo veel mogelijk woorden uit de taal van die tijd.

Sinds de tijd van de Statenvertaling is er veel in de wereld veranderd. De wereld waarin wij leven, ziet er op veel terreinen anders uit dan in de 17^e eeuw. En als de wereld verandert, verandert de taal mee. De vele ontdekkingen en uitvindingen van de 19^e en de 20^e eeuw hebben een onuitwisbaar stempel op onze taal gedrukt. Zo zijn er tal van woorden en uitdrukkingen in de SV die tegenwoordig niet meer gebruikt worden en voor veel mensen onbegrijpelijk zijn, zoals in de volgende voorbeelden:

Exodus 26:15

*Gij zult ook tot den tabernakel staande **berderen** maken, van sittimhout. (SV)*

Een beter hedendaags woord voor “berderen” is “planken”.

Ruth 2:14

*Als het nu etenstijd was, zeide Boaz tot haar: Kom hierbij, en eet van het brood en doop uw bete in den azijn. Zo zat zij neder aan de zijde van de maaiers, en hij **langde** haar geroost koren, en zij at en werd verzadigd en hield over. (SV)*

Tegenwoordig zou men hier zeggen: “... en hij **reikte** haar geroost koren **aan** ...”

In een probleem als dit zou de lezer tegemoetgekomen kunnen worden door een verklarende woordenlijst achter in de Bijbel op te nemen (zoals de Gereformeerde Bijbelstichting in sommige van haar uitgaven gedaan heeft), al is er geen enkele reden om de betreffende woorden niet direct in de tekst te veranderen.

Wat problematischer is, is het feit dat er veel woorden in de Bijbel staan die tegenwoordig nog steeds gebruikt worden, maar die niet meer dezelfde betekenis hebben als voorheen.

Een paar voorbeelden:

Jeremia 15:5

*Want wie zou u **verschonen**, o Jeruzalem? of wie zou medelijden met u hebben, of wie zou **aftreden**, om u naar vrede te vragen? (SV)*

Het werkwoord “verschonen” roept bij de gemiddelde Nederlander het beeld op van schone kleren. De oorspronkelijke betekenis van “iemand sparen” is bij veel mensen niet meer bekend. Het woord “aftreden” wordt tegenwoordig alleen nog gebezigd als iemand zijn ambt of bestuursfunctie neerlegt, maar dat heeft natuurlijk niets te maken met de wijze waarop het in het bovenstaande vers gebruikt is.

Habakuk 2:9

*Wee dien die met kwade gierigheid **giert** voor zijn huis, opdat hij in de hoogte zijn nest stelle, om bevrijd te zijn uit de hand des kwaads. (SV)*

Op het platteland zien we regelmatig boeren die aan het gieren zijn. De gemiddelde boer zal dat echter niet vlak vóór zijn huis doen. Toch is dat het beeld dat dit vers uit het boek Habakuk bij veel mensen oproept. Uiteraard is dit niet wat de grondtekst bedoelt. De Statenvertalers bedoelden het evenmin. In hun tijd had het woord “gieren” namelijk de betekenis van “gierig zijn”. Het gaat in dit vers dan ook om mensen die geld bij elkaar schrapen voor hun eigen huis, d.w.z. hun eigen familie.

Mattheüs 18:6

*Maar zo wie een van deze kleinen, die in Mij geloven, **ergert**, het ware hem nutter, dat een molensteen aan zijn hals gehangen, en dat hij verzonken ware in de diepte der zee. (SV)*

Ergeren doen we ons allemaal van tijd tot tijd. Er gebeurt regelmatig weleens iets dat onze irritatie opwekt. In het bovenstaande vers gaat het echter om iets totaal anders. Het Griekse woord dat hier gebruikt wordt betekent “iemand tot zonde verleiden”.

Er staan ook woorden in de Statenvertaling die in de loop der jaren zodanig van kleur verschoten zijn dat we ze tegenwoordig alleen nog maar in vulgaire taal tegenkomen. Ze horen in een vertaling van het kaliber van de SV niet meer thuis. De voorbeelden hieronder spreken voor zichzelf:

Job 39:33

*Ook **zuipen** zijn jongen bloed; en waar verslagenen zijn, daar is hij. (SV)*

Spreuken 23:20

*Zijt niet onder de wijn**zuipers**, noch onder de vlees**vreters**; (SV)*

Jeremia 50:11

*omdat gij **geil** geworden zijt als een grazige vaars, [en] hebt gebriest als de sterke [paarden;] (SV)*

Jesaja 17:13

*ja, hij zal gejaagd worden, als het kaf der bergen van den wind, en gelijk een **kloot** van den wervelwind. (SV)*

3.2 NIEUWE INZICHTEN IN DE GRONDTAAL

Ook op het gebied van de grondtalen is er in de laatste eeuwen veel veranderd. De Statenvertalers hadden weliswaar een indrukwekkende kennis van de oorspronkelijke talen van de Bijbel, maar er waren in die tijd (en overigens nu nog!) woorden in met name de Hebreeuwse grondtekst waarvan de precieze betekenis onbekend is. In Leviticus 11:22 treffen we bijvoorbeeld een drietal Hebreeuwse woorden aan:

Leviticus 11:22

*Van die zult gij deze eten: den sprinkhaan naar zijn aard, en den **solham** naar zijn aard, en den **hargol** naar zijn aard, en den **hagab** naar zijn aard. (SV)*

In de kanttekeningen bij dit vers leggen de vertalers uit waarom ze dit gedaan hebben:

*Deze drie namen worden hier gelaten gelijk zij in den Hebreeuwsen tekst staan, omdat zij niet zo eigenlijk en zekerlijk bekend zijn. In het gemeen betekenen zij zekere soorten van diertjes die de Latijnen **insect** noemen, beschreven in het voorgaande vers.*

Zo zijn er meer gevallen. Ook heden ten dage zijn er nog steeds woorden in de grondtekst waarvan niemand met zekerheid weet wat ze betekenen. Toch kunnen we niet om het feit heen dat er in de laatste eeuwen op het gebied van de grondtalen vele belangwekkende nieuwe ontdekkingen zijn gedaan, waarbij veel nieuwe informatie beschikbaar is gekomen. Opgravingen in Bijbelse landen leverden vele inscripties, kleitabletten en potscherven op, waarop teksten werden aangetroffen in het Hebreeuws, maar ook in andere talen. Sommige van die talen waren voor die tijd vrijwel onbekend, zoals het Ugaritisch, Akkadisch, Moabitisch, Edomitisch, Fenicisch-Punisch, etc. Na onderzoek bleek echter dat deze talen sterk verwant zijn aan het Hebreeuws en soms ook helpen het Hebreeuws beter te begrijpen.

Op grond hiervan zijn er passages in de Bijbel die we heden ten dage met meer zekerheid kunnen vertalen dan de Statenvertalers. We hoeven er ook niet aan te twifelen dat de Statenvertalers deze nieuwe kennis gebruikt zouden hebben, als ze over deze informatie beschikt hadden.

Zo is er tegenwoordig meer bekend over de dieren die in de Bijbel genoemd worden. De volgende twee voorbeelden illustreren dat:

Job 39:13

*Zult gij den **eenhoorn** met zijn touw aan de voren binden? Zal hij de laagten achter u eggen? (SV)*

Tegenwoordig is er weinig twijfel meer dat het Hebreeuwse woord dat de Statenvertalers met “eenhoorn” vertaalden, feitelijk naar de **wilde os** (ook wel oeros of buffel) verwijst.

Psalm 104:18

De hoge bergen zijn voor de steenbokken; de steenrotsen zijn een vertrek voor de konijnen. (SV)

Het is na veel studie van de leefomgeving in de Bijbelse landen duidelijk geworden dat het dier waar het in dit vers om gaat geen **konijn** is maar een **klipdas**.

Ook is er tegenwoordig veel meer bekend met betrekking tot bomen en planten in de Bijbelse landen. Bovendien hebben de opgravingen geresulteerd in veel nieuwe inzichten met betrekking tot bouwkundige begrippen, gebruiksvorwerpen, etc.

3.3 NIEUWE INZICHTEN IN DE GRONDTEKST

Ook op het gebied van de grondtekst is er het nodige veranderd. Hierbij is het verstandig om onderscheid te maken tussen het Oude en het Nieuwe Testament.

Wat het Oude Testament betreft zijn er geen grote problemen. De vondst van de Dode Zeerollen kort na de Tweede Wereldoorlog was weliswaar een gebeuren van groot belang, maar dit heeft betrekkelijk weinig gevolgen gehad voor de keus van de grondtekst voor het Oude Testament. De vondst van deze rollen heeft immers bewezen dat de Hebreeuwse tekst die de Statenvertalers voor zich hadden op zich van een uitstekende kwaliteit was.

Toch hebben de Statenvertalers hun Hebreeuwse tekst niet altijd letterlijk gevolgd. Op een aantal plaatsen, waar de Hebreeuwse tekst ietwat gecompliceerd is, hebben de vertalers de voorkeur gegeven aan de oude Griekse vertaling van het Oude Testament, de Septuaginta, en hebben ze die gevolgd. Door onder andere de vondst van de Dode Zeerollen is echter gebleken dat de vertalers van de Septuaginta op veel plaatsen een tekst voor zich hadden die sterk afweek van de nu algemeen aanvaarde Hebreeuwse grondtekst, de z.g. Masoretische tekst. Op grond daarvan is het gebruik van de Septuaginta niet altijd aan te raden.

Dit zijn voorbeelden van tekstplaatsen waar de Statenvertalers afweken van de Hebreeuwse grondtekst ten gunste van de Septuaginta:

Genesis 4:1

*En **Adam** bekende Eva, zijn huisvrouw; en zij werd zwanger en baarde Kain, en zeide: Ik heb een man van den HEERE verkregen. (SV)*

Een betere vertaling op grond van het Hebreeuws zou hier zijn “en **de mens** bekende Eva”. Het Hebreeuws heeft hier namelijk een bepaald lidwoord. Het heeft er echter alle schijn van dat de Statenvertalers hier hebben gekozen voor de Septuaginta, waar “Adam” staat.

Psalm 69:23

*Hun tafel worde voor hun aangezicht tot een strik, en **tot volle vergelding**, tot een valstrik. (SV)*

De woorden “tot volle vergelding” zijn ontleend aan de Septuaginta. In de kanttekeningen vermelden de vertalers dat er nog een andere mogelijkheid van vertalen is, nl. *hetgeen tot vrede zou dienen*. Deze laatste mogelijkheid is wel op de Hebreeuwse grondtekst gebaseerd.

Jesaja 54:8

In een kleinen toorn heb Ik Mijn aangezicht van u een ogenblik verborgen, maar met eeuwige goedertierenheid zal Ik Mij uwer ontfermen, zegt de HEERE, uw Verlosser.
(SV)

De vertaling “een kleine toorn” is op grond van de Hebreeuwse grondtekst niet goed te verklaren. Het betreffende grondwoord betekent namelijk “vloed, overstroming” en wijst dus op het tegenovergestelde: een stortvloed van toorn. Kennelijk hebben de Statenvertalers hier de Septuaginta gevolgd, die het wél over een kleine toorn hebben.

De Septuaginta kan dus lang niet altijd als een gezaghebbende bron beschouwd worden. De herzieneren hebben ervoor gekozen om in gevallen als deze niet de Statenvertaling te volgen, maar de Hebreeuwse grondtekst als uitgangspunt te nemen. Als om deze reden afgeweken wordt van de Statenvertaling is dat in een voetnoot verantwoord. Met de Dode Zeerollen ligt dat beduidend anders. Er zijn een paar plaatsen in het Oude Testament waar er, dankzij deze rollen, nu meer duidelijkheid is over wat er in de oorspronkelijke tekst stond. Op die plaatsen waar de herzieneren niet de Masoretische tekst, maar de lezing van een van de Dode Zeerollen volgen, verantwoordden zij dat eveneens in een noot. De Septuaginta is wel van belang als deze overeenstemt met een Hebreeuws handschrift uit de Dode Zeerollen.

Hier volgen enkele voorbeelden:

Jesaja 14:4

*Dan zult gij deze spreuk opnemen tegen den koning van Babel, en zeggen: Hoe houdt de drijver op! [Hoe] houdt **de goudene** op!* (SV)

De Dode Zeerollen hebben aangetoond dat de woorden “[Hoe] houdt de goudene op!” beter vertaald kunnen worden met “opgehouden is de onderdrukking!”. Dit lijkt een groot verschil, maar in het Hebreeuws verschillen de betreffende woorden slechts een penningstreep van elkaar. De vertalers van de Septuaginta hebben de Hebreeuwse grondtekst overigens ook al op deze manier gelezen.

Jesaja 19:18

*Te dien dage zullen er vijf steden in Egypteland zijn, sprekende de spraak van Kanaän en zwerende den HEERE der heirscharen; één zal genoemd zijn: Een **stad der versterking**.* (SV)

Oude Griekse vertalingen van het Oude Testament hebben de uitdrukking ‘Een stad der versterking’ vertaald met ‘Stad van de zon’. De Dode Zeerollen ondersteunen deze lezing. De Statenvertalers hebben de lezing van de Masoreten gevolgd, maar ‘een stad der versterking’ lijkt, gelet op het positieve spreken over Egypte in het tekstverband, niet voor de hand te liggen. Het is veel waarschijnlijker dat de

Masoreten gemeend hebben de oorspronkelijke tekst ‘Stad van de zon’ te moeten corrigeren, om uitdrukking te geven aan hun afwijzende houding tegenover de Joodse tempel in Heliopolis (= Stad van de zon). Ook deze correctie betreft slechts een penningstreek.

Jesaja 53:11

Om den arbeid Zijner ziel zal Hij het zien, [en] verzadigd worden. (SV)

De Dode Zeerollen hebben hier een toevoeging die een verrassend licht werpt op deze tekst:

*Om den arbeid Zijner ziel zal Hij het **licht** zien, [en] verzadigd worden.*

De uitdrukking “het licht zien” kan uitgelegd worden als “weer tot leven komen”. Hier wordt de voorzegging van de opstanding van de Messias uit de dood nog duidelijker door. Omdat de tekst die de Statenvertalers volgden niet per se fout hoeft te zijn, verwoorden de herzieners van de Statenvertaling de lezing van de Dode Zeerollen in een noot.

Wat het Nieuwe Testament betreft ligt de zaak gecompliceerd. Zoals algemeen bekend is, zijn er aan het einde van de 19^e eeuw en daarna verscheidene nieuwtestamentische geschriften gevonden die ouder lijken te zijn dan de door de Statenvertalers gebruikte Byzantijnse teksttraditie. Als gevolg hiervan is er naast de Textus Receptus nu dus een andere, z.g. kritische tekst, die op belangrijke punten afwijkt van de tekst die de Statenvertalers voor zich hadden. De meeste moderne vertalingen van het Nieuwe Testament zijn op deze kritische tekst gebaseerd. Binnen de kring waar de Statenvertaling gelezen wordt, ligt deze kwestie echter gevoelig. Velen zijn er niet van overtuigd dat de kritische tekst inderdaad beter is dan de Textus Receptus. Het is overigens opmerkelijk dat er binnen de wetenschappelijke wereld ook meer en meer waardering komt voor de Textus Receptus.

Binnen de Textus Receptus zijn er nogal wat varianten. Een bekende editie is die van Scrivener, uitgegeven door de Trinitarian Bible Society, de zusterorganisatie van de Gereformeerde Bijbelstichting. Deze editie sluit nauw aan bij de bekende King James Version. De Statenvertalers gebruikten echter de editie van Beza (1598), die op bepaalde punten enigszins afwijkt van die van Scrivener. De verschillen zijn klein, maar ze zijn er wel. Dit verklaart een aantal kleine verschillen tussen de King James Version en de Statenvertaling:

Mattheüs 1:23

*Zie, de maagd zal zwanger worden en een Zoon baren, en **gij** zult Zijn Naam heten **Immánuël**; hetwelk is, overgezet zijnde, God met ons. (SV)*

*Behold, a virgin shall be with child, and shall bring forth a son, and **they** shall call his name Emmanuel, which being interpreted is, God with us. (KJV)*

Handelingen 19:20

*Alzo wies het Woord **des Heeren** met macht en nam de overhand. (SV)*

*So mightily grew the word **of God** and prevailed. (KJV)*

De verschillen tussen de Textus Receptus enerzijds en de kritische tekst anderzijds zijn echter veel aanzienlijker. Die verschillen komen aan het licht als we de tekst van de Statenvertaling gaan vergelijken met één van de recentere Nederlandse vertalingen, zoals de vertaling van het Nederlands Bijbelgenootschap van 1951 (de z.g. “Nieuwe Vertaling”).

Mattheüs 27:35

Toen zij nu Hem gekruisigd hadden, verdeelden zij Zijn klederen, het lot werpende; opdat vervuld zou worden, hetgeen gezegd is door den profeet: Zij hebben Mijn klederen onder zich verdeeld, en hebben het lot over Mijn kleding geworpen. (SV)

Nadat zij Hem gekruisigd hadden, verdeelden zij zijn klederen door het lot te werpen, (NBG '51)

Handelingen 9:5

En hij zeide: Wie zijt Gij, Heere? En de Heere zeide: Ik ben Jezus, Dien gij vervolgt. Het is u hard, de verzenen tegen de prikkels te slaan. (SV)

En hij zeide: Wie zijt Gij, Here? En Hij zeide: Ik ben Jezus, die gij vervolgt. (NBG '51)

In bovenstaande gevallen gaat het slechts om delen van verzen die in de kritische tekst ontbreken. Soms ontbreken echter hele verzen of grotere delen van de Bijbel, die in een enkel geval alleen nog in een voetnoot worden weergegeven of tussen haken zijn komen te staan.

De verschillen tussen de Textus Receptus en de kritische tekst zijn zodanig dat het bestuur van de Stichting HSV van mening is dat een herziening van het Nieuwe Testament in de SV gebaseerd op de kritische tekst zowel onmogelijk als onwenselijk is.

4 DE STATENVERTALING HERZIEN

In dit hoofdstuk wordt het werk van de Stichting HSV nader belicht. Eerst komt de geschiedenis van het project aan de orde. Vervolgens gaan we in op de vraag of de HSV al dan niet een nieuwe vertaling is. Daarna bespreken we de uitgangspunten die de leidraad vormen voor het herzieningswerk. Aan de hand van voorbeelden zal duidelijk gemaakt worden hoe die uitgangspunten in de praktijk hun beslag kregen. Ook zal de werkwijze van de hertalers aan de orde komen. Verder zal aandacht gegeven worden aan zowel de positieve als negatieve kritiek waarmee de Stichting HSV in de loop van de laatste jaren geconfronteerd is en de wijze waarop daarmee omgegaan werd.

4.1 VOORGESCHIEDENIS

Wij zijn veel respect verschuldigd aan de Statenvertalers, en veel dank aan de Heere, Die ons een betrouwbare vertaling van Zijn Woord als de Statenvertaling geschonken heeft. Deze is de kerk in Nederland honderden jaren tot grote zegen geweest, en nu nog. Niemand zal echter ontkennen dat sinds 1637 de taalontwikkeling is doorgedaan. In deze brochure is daar uitgebreid aandacht aan besteed. In de loop van de 20^e eeuw zijn diverse andere Nederlandse vertalingen van de Bijbel verschenen, in allerlei vormen en maten. Sommige daarvan, zoals bijvoorbeeld de Vertaling 1951 van het Nederlands Bijbelgenootschap, zijn qua taalgebruik inmiddels weer verouderd. Andere, zoals de in 2004 verschenen Nieuwe Bijbelvertaling, zijn wat de gevolgde vertaalprincipes betreft dusdanig anders van opzet dat ze niet echt in aanmerking komen om de Statenvertaling te vervangen. Met name in behoudende kerkelijke kringen en geloofsgemeenschappen geeft men immers de voorkeur aan een vertaling die, net als de Statenvertaling, de grondtekst zo letterlijk mogelijk volgt.

Binnen de kring van de Gereformeerde Bond, in de toen nog Nederlandse Hervormde Kerk, groeide de overtuiging dat er stappen gezet moesten worden om te komen tot een herziening van de SV. Over de kerkelijke grenzen heen zijn contacten gelegd. Dat is uitgemond in de oprichting van een stichting, met bestuursleden uit de Nederlandse Hervormde Kerk (nu PKN), de Christelijke Gereformeerde Kerken en de Gereformeerde Gemeenten, al dan niet op persoonlijke titel.

In juni 2002 is de Stichting begonnen aan de herziening. Tientallen medewerkers met deskundigheid op de terreinen van de Nederlandse taal, de klassieke talen en de theologie gingen aan het werk.

In dit verband moeten we ook de editie van de Statenvertaling noemen die in 1977 door het Nederlands Bijbelgenootschap werd uitgegeven. Jarenlang is aan deze beperkte herziening van de Statenvertaling gewerkt door een commissie onder leiding van Ds. W.L. Tukker, met medewerking van predikanten uit de Christelijke Gereformeerde Kerken en de Gereformeerde Gemeenten. Om verschillende redenen heeft deze herziening weinig ingang gevonden, maar de jarenlange inspanningen van een interkerkelijke commissie van deze samenstelling bewijst wel dat toen al erkend werd dat de verstaanbaarheid van de Statenvertaling moeilijkheden geeft.

4.2 HERTALEN OF HERZIEN?

“Hertalen” en “herzien” zijn twee verschillende begrippen. Het gebeurt nog wel eens dat werken van oude schrijvers worden hertaald. Dan worden verouderde woorden en uitdrukkingen vervangen door meer hedendaagse woorden en begrippen, zodat het betreffende boek beter toegankelijk is voor een jongere generatie.

Als een bepaald boek echter een vertaling is, wordt hertalen een riskantere bezigheid. Het is eigenlijk onmogelijk dit goed te doen zonder de oorspronkelijke tekst daarbij te raadplegen. Het volgende voorbeeld kan duidelijk maken waarom.

Johannes 18:40b

*En Barabbas was een **moordenaar**. (SV)*

Het woord “moordenaar” is vandaag de dag nog steeds goed Nederlands. Als we de SV alleen maar zouden hertalen, zou de hertaler alleszins geneigd zijn het woord “moordenaar” eenvoudigweg te laten staan. Voor velen is het immers een begrip geworden: Barabbas was een moordenaar. Toch zou dat fout zijn. In het Nederlands van de 17^e eeuw had het woord “moordenaar” namelijk een andere betekenis, nl. die van “struikrover”. Barabbas was niet zozeer een moordenaar als wel een rover.

Met deze wetenschap kunnen we Johannes 10:1 ook beter begrijpen. Eenieder die de schaapskooi anders dan door de deur binnengaat, is geen “dief en moordenaar”, maar een “dief en rover”. Hij komt niet om de schapen te doden, maar om ze te stelen.

Een ander voorbeeld betreft een eufemisme in het Hebreeuws met betrekking tot de seksuele omgang tussen man en vrouw. Laten we bij voorbeeld eens kijken naar het volgende vers:

Genesis 6:4

In die dagen waren er reuzen op de aarde, en ook daarna, als Gods zonen tot de dochteren der mensen ingegaan waren en zich [kinderen] gewonnen hadden ... (SV)

Veel hedendaagse Bijbellezers vatten de uitdrukking “ingaan tot iemand” op als een directe verwijzing naar de geslachtsdaad. Voor veel lezers komt dit enigszins schokkend over, temeer als we deze uitdrukking vergelijken met verwante Hebreeuwse uitdrukkingen als “bij iemand liggen” (Genesis 39:7) en “iemand bekennen” (Genesis 4:1), die veel minder direct geformuleerd lijken. Dit is echter een onterechte conclusie. De woorden “ingaan tot iemand” hebben namelijk betrekking op het binnengaan van iemands kamer. Als in het oude Israël een man het slaapvertrek van een vrouw betrad, werd dat direct geassocieerd met seksueel contact. Deze uitdrukking is dus veel minder direct dan veel mensen denken. Een hertaler die alleen van het Nederlands uit zou gaan, zou zich dan ook ernstig kunnen vergissen.

Een vertaling uit 1637 kun je niet zomaar gaan hertalen. En dat kan al helemaal niet zonder daar de grondtekst naast te leggen. Maar ook mét de grondtekst erbij is een hertaling alleen onvoldoende. Wie de tijd heeft genomen om de informatie in het vorige hoofdstuk uitgebreid te bestuderen, zal inzien dat er meer nodig is dan een hertaling, namelijk een *herziening*. We hebben immers niet alleen te maken met veranderde taal. Er is tegenwoordig zoveel meer bekend over grondtaal en grondtekst dat we geen recht doen aan

de bedoeling van de Statenvertalers, als we enkel en alleen wat verouderde woorden vervangen. Er moet meer gebeuren dan dat. We moeten als het ware weer met de Statenvertalers rond de tafel gaan zitten en gezamenlijk opnieuw de oorspronkelijke tekst gaan lezen. Dat kunnen we doen door naast de grondtekst ook de kanttekeningen bij de SV te bestuderen en aan de hand van beide bronnen de tekst vers voor vers te herzien.

De Herziene Statenvertaling is dan ook geen nieuwe vertaling, al wordt dat weleens gesuggereerd. Dat is absoluut de bedoeling niet. De HSV is niets meer en niets minder dan een restauratie van de SV, waarbij de oorspronkelijke interpretatie en bedoelingen van de Statenvertalers zo veel mogelijk gehandhaafd blijven.

4.3 WERK IN UITVOERING

Voor de werkwijze van de herziening van de Statenvertaling was afgesproken dat de herziening gedaan zou worden door een tweetal gevormd door een theoloog/classicus en een neerlandicus. Daarbij werd gebruikgemaakt van de Statenvertaling (1657) met de kanttekeningen, de grondtekst en andere vertalingen.

Daarna ging de herziene tekst naar een resonansgroep, die gewoonlijk uit twee andere theologen/classici en twee neerlandici bestond. Dezen namen de hertaalde tekst nog eens helemaal door en deden waar nodig voorstellen tot wijziging. In veel gevallen woonde het koppel dat de betreffende tekst herzien had, deze vergaderingen bij.

De resulterende tekst ging vervolgens naar de bestuursondersteuners. Die toetsten nauwkeurig of de in de tekst aangebrachte veranderingen ten opzichte van de Statenvertaling binnen het mandaat pasten dat het bestuur van de Stichting HSV meegekregen had en overeenkwamen met de gemaakte afspraken.

Vervolgens ging het voorstel van de herziene tekst naar het bestuur en daar vond opnieuw een toetsing plaats, met hulp van de bestuursondersteuners en een neerlandicus.

De goedgekeurde herziene tekst werd gepubliceerd op de website en via een nieuwsbrief aangekondigd.

Deze open opstelling zorgde ervoor dat er daarna veel reacties kwamen, vaak met suggesties hoe de tekst nog verbeterd zou kunnen worden. Daar is met zorg mee omgegaan en veel voorstellen tot verbetering zijn gehonoreerd.

4.4 CONTACTEN

Toen de Stichting HSV haar werk begon, nam zij contact op met de directeur van de Geformeerde Bijbelstichting (GBS), waarbij de doelstellingen van het herzieningsproject werden toegelicht. De GBS gaf echter de voorkeur aan een benadering waarbij de tekst van de Statenvertaling gelaten wordt zoals die is, terwijl moeilijke woorden en begrippen achter in de Bijbel toegelicht worden. Ook werd ons verteld dat er een aantal publicaties zou verschijnen met een toelichting op woorden en uitdrukkingen ontleend aan de Tale Kanaäns.

In de afgelopen jaren was er bovendien twee maal officieel contact met het Nederlands Bijbelgenootschap (NBG). Ook daar werden de doelstellingen van de herziening van de SV

toegelicht. Over en weer werden ervaringen uitgewisseld. Besloten werd elkaar zo veel mogelijk op de hoogte te houden.

In overleg met bestuur en directie van de Christelijke Bibliotheek voor Blinden en Slechtzienden in Ermelo, kwam er in 2007 een uitgave van het herziene Nieuwe Testament in braille gereed voor blinden en slechtzienden. Gelijktijdig kwam er een CD (Daisy-format) beschikbaar voor de genoemde doelgroep.

Na contacten met de vertegenwoordiger in Nederland van The Gideons International werd er door het Hoofdbestuur van The Gideons in Amerika, na een grondige inhoudelijke toetsing van een aantal herziene teksten, groen licht gegeven om het herziene Nieuwe Testament en de Psalmen in zakformaat uit te geven en te verspreiden onder o.a. scholieren. Voor studenten van het HBO en WO kwam er bovendien een tweetalige uitgave (Nederlands en Engels) van het herziene Nieuwe Testament beschikbaar. Er zijn sinds 2007 zeer veel exemplaren uitgedeeld!

Verder waren er contacten met afgevaardigden van enkele kerkverbanden, die in opdracht van hun synoden een studie verrichtten over de HSV.

Ook werd regelmatig toelichting geven met betrekking tot de opzet en de doelstellingen van de HSV op kerkenraadsvergaderingen, gemeenteavonden, studentenbijeenkomsten, etc.

Daarnaast kwamen er veel ter zake doende reacties binnen op de gepubliceerde herziene Bijbelboeken op de website, de maandelijks nieuwsbrief, de bijdragen in de kerkelijke pers en op grond van het gebruik van de herziening in de praktijk. Uit die reacties, uit een heel brede achterban (!) en alle leeftijdsgroepen, bleek dat er een grote kring van mensen kennis neemt van het werk van de HSV. Hoe we met die reacties om zijn gegaan, krijgt apart aandacht.

De verschijning van drie deeluutgaven (in respectievelijk 2004, 2006 en 2009) en de publicatie van een aantal kleinere uitgaven met één of meer Bijbelboeken hebben bijgedragen aan de verbreding van de belangstelling.

Verder is er via het secretariaat heel veel mail- en telefonisch contact geweest over allerlei aspecten die te maken hadden met o.a. de inhoud en de vormgeving. De open instelling en het serieus omgaan met opmerkingen, droegen daartoe bij.

4.5 KRITIEK

Het bestuur van de stichting HSV heeft zich vanaf het begin bewust kwetsbaar willen opstellen, door de eerste resultaten van het herzieningswerk in de vorm van deeluutgaven te publiceren. Ook via de website zijn de eerste proeven van het werk voor een breed publiek toegankelijk gemaakt. Dat heeft veel reacties opgeleverd. Verreweg de meeste daarvan waren positief qua toonzetting en opbouwend qua inhoud. Kennelijk voorziet de HSV bij veel mensen in een behoefte.

Het bestuur is dankbaar voor alle reacties – óók de kritiek die wat minder positief getoonzet was – want die hebben belangrijke leermomenten opgeleverd die de kwaliteit van de HSV beslist ten goede is gekomen. Waar mogelijk is het bestuur met de critici in gesprek gegaan om te trachten tot een positieve dialoog te komen. Dat is helaas niet in alle gevallen gelukt.

Alle opmerkingen die binnenkwamen werden bestudeerd en beoordeeld aan de hand van onze uitgangspunten en ons mandaat. Zo nodig werd advies ingewonnen bij externe deskundigen.

4.6 UITGANGSPUNTEN

Bij de aanvang van het project heeft het bestuur van de Stichting HSV in overleg met het hoofdbestuur van de Gereformeerde Bond een aantal richtlijnen vastgesteld waaraan de herziening van de Statenvertaling moet voldoen. In de loop van het herzieningsproces zijn deze hier en daar wat aangepast. De praktijk is immers de beste leermeester. De belangrijkste punten worden hieronder opgesomd en nader toegelicht.

Consistentie

Zoals al eerder is genoemd, hebben de Statenvertalers getracht zo veel mogelijk consistentie te betrachten bij het vertalen, daarbij rekening houdend met het zinsverband. Nu was dat ongetwijfeld niet altijd gemakkelijk omdat het een enorm werk is om dat allemaal goed bij te houden, temeer omdat de Statenvertalers geen toegang hadden tot de technische hulpmiddelen (zoals computers) die ons tegenwoordig ter beschikking staan. Zo zie je bijvoorbeeld dat het Hebreeuwse woordje *za'am*, dat 22 maal voorkomt in het Oude Testament door de Statenvertalers op drie verschillende manieren vertaald is (19 x gramschap, 2 x verstoordheid, 1 x grimmigheid), terwijl het zinsverband daar geen enkele aanleiding toe geeft. Met de hulp van een computer is het echter vrij eenvoudig allerlei inconsistenties op te sporen. In de HSV is dit woord dan ook op slechts twee manieren vertaald (21 x gramschap, 1 x grimmig). Dit probleem komen we regelmatig tegen en er zouden dan ook veel meer voorbeelden van te geven zijn. In veel opzichten is de HSV dan ook consistenter te noemen dan de SV. Tijdens het herzieningsproces is vrij precies bijgehouden hoe elk Hebreeuws of Grieks woord in de HSV is weergegeven, afhankelijk van het zinsverband, en daar is strak de hand aan gehouden.

In veel Psalmen vinden we in de eerste regels wat algemene informatie over de Psalm. Daarbij wordt veelvuldig het Hebreeuwse voorzetsel *le* gebruikt, dat in dit soort uitdrukkingen doorgaans met “van” vertaald wordt, zoals in de zinsnede *een Psalm van David*. Bij de Psalmen van Asaf (50, 73 t/m 83) hebben de Statenvertalers dit voorzetsel echter op twee verschillende manieren vertaald. In Psalm 74 en 75 vertalen ze het met “voor”, terwijl het in de andere Psalmen van Asaf met “van” vertaald is. In de Kanttekeningen bij Psalm 50:1 geeft de SV aan dat beide vertalingen legitiem zijn. Met het oog op de eenheid en met het oog op het geheel hebben de herzieners echter overal gekozen voor: *een psalm van Asaf*.

Soms is de HSV weleens iets minder consistent dan de SV. Zo is het Hebreeuwse woord *nechosjet* in de SV overal vertaald met “koper”, maar dat is niet altijd correct. Wanneer het om *nechosjet* als delfstof gaat, is “koper” ongetwijfeld de beste vertaling. Ook wanneer het om het materiaal gaat waarvan veel van de voorwerpen in de tabernakel gemaakt waren (zie bijvoorbeeld Exodus 27), is “koper” waarschijnlijk de beste weergave. Er zijn echter ook voorwerpen waarvan we zeker kunnen zijn dat ze niet van koper gemaakt waren, maar van het veel sterkere brons. Brons bevat namelijk naast koper ook wat tin. In die gevallen kiezen de herzieners niet voor koper, maar voor brons.

Richteren 16:21

*Toen grepen de Filistijnen hem en staken hem de ogen uit. En zij voerden hem af naar Gaza en bonden hem met twee **bronzen** kettingen. En hij maalde [meel] in de gevangenis.*

1 Samuel 17:6

*[hij droeg] een **bronzen** scheenplaat boven zijn voeten en een **bronzen** werp spies op zijn schouders.*

Een andere interessante kwestie betreft het Hebreeuwse woordje “sjeool”. De Statenvertalers hebben dit soms met “graf” en soms met “hel” vertaald, afhankelijk van de context. In Genesis 37:35 zegt Jakob dat hij treurend naar “sjeool” zal afdalen. Daar is dan ook voor “graf” gekozen. In Numeri 16:30 staat echter dat Korach en zijn vrienden levend naar “sjeool” zullen afdalen maar daar gaven de Statenvertalers de voorkeur aan het woordje “hel”. Dat is op zich wel te begrijpen, maar het is de vraag of dit de beste keus is. Als we alle tekstplaatsen waar dit Hebreeuwse begrip voorkomt, op een rijtje zetten en Schrift met Schrift vergelijken, kunnen we concluderen dat het woord “sjeool” betrekking heeft op het graf, maar dan niet in de letterlijke zin van “de plaats waar een dode begraven wordt”, maar meer in de abstracte zin van “de plaats waar de doden zich bevinden”. En omdat de Statenvertalers zelf op bepaalde tekstplaatsen waar zij voor “hel” kozen, in de Kanttekeningen aangeven dat “graf” ook een goede vertaling zou zijn (Psalm 16:10), hebben de herzieners ervoor gekozen om “sjeool” zo veel mogelijk met “graf” te vertalen. Alleen op plaatsen waar er een duidelijk contrast is tussen “de hemel boven” en “sjeool beneden” leek een vertaling met “hel” een betere keus. Een heel enkele keer zouden zowel “graf” als “hel” misverstanden oproepen, en is de voorkeur gegeven aan “rijk van de dood” (Ezechiël 32:21).

Het komt ook weleens voor dat twee verschillende woorden in de grondtekst op dezelfde manier in het Nederlands vertaald worden. Dat is op zich niet zo dramatisch, want het is niet altijd eenvoudig om een apart Nederlands equivalent te vinden voor elk afzonderlijk woord in de grondtekst en het is vaak ook niet nodig. In sommige gevallen verlies je er echter wat mee. Zo zijn er in het Grieks twee verschillende woorden die in de SV allebei met "duivel" zijn vertaald zodat het onderlinge verschil niet meer zichtbaar is. Dat is in dit geval een gemis, omdat het verschil in betekenis tussen de twee betreffende termen niet zonder relevantie is. Het Griekse "diabolos" verwijst namelijk naar de duivel zelf, terwijl het woord "daimoon" betrekking heeft op een engel van de duivel. Vandaar dat het bestuur van de Stichting HSV besloten heeft het eerste woord met “duivel” te vertalen en het tweede met “demon”.

Leestekens

In overeenstemming met de vertaalprincipes van de Statenvertalers wordt ook in de HSV in principe elk woord in de grondtekst in het Nederlands vertaald. Nu horen leestekens in zekere zin ook tot de geschreven taal, en daarom hebben de herzieners in een aantal specifieke gevallen een woord uit de oorspronkelijke tekst vertaald met een leesteken.

Zo treffen we in de SV veelvuldig het woordje “zeggende” aan. Dat is een vertaling van het Hebreeuwse “le’mor”. Strikt genomen is het niet een echt goede vertaling van dit woord.

Eigenlijk betekent het “om te zeggen”. Toch is de betekenis van dit woord niet zo belangrijk als de functie ervan: het wordt namelijk uitsluitend gebruikt om aan te geven dat er een citaat volgt. Omdat dit woord zo vaak voorkomt en omdat juist de functie ervan zo belangrijk is, heeft het bestuur van de Stichting HSV besloten dat het beter vertaald kan worden met een leesteken: een dubbele punt:

Deuteronomium 9:13

*Voorts sprak de HEERE tot mij, **zeggende**: Ik heb dit volk aangemerkt en zie, het is een hardnekkig volk. (SV)*

Verder sprak de HEERE tot mij: Ik heb dit volk aangezien en zie, het is een halsstarrig volk. (HSV)

Verder vinden we in het Hebreeuws veelvuldig opsommingen van woorden en zinsdelen die voorafgegaan worden door het woordje “we”, dat in veel gevallen vertaald kan worden met “en”.

Exodus 25:3

*Dit nu is het hefoffer hetwelk gij van hen nemen zult: goud **en** zilver **en** koper; (SV)*

*Dit is het hefoffer dat u van hen moet nemen: goud, zilver **en** brons, (HSV)*

Bovenstaand vers betreft slechts een klein deel van een lange opsomming van materialen voor de bouw van de tabernakel. In het Hebreeuws wordt elk onderdeel voorafgegaan door het woordje “we”. In het Nederlands is dat ongebruikelijk. Vandaar dat in bovenstaand voorbeeld een *komma* wordt gebruikt om een Hebreeuws taalelement weer te geven.

Cursivering

Het is onmogelijk om bij het vertalen het Hebreeuws en Grieks van de grondtekst op de voet te volgen en dan toch in alle gevallen een zin te krijgen die goed en begrijpelijk Nederlands is. Hier en daar moeten woorden toegevoegd worden om een zin compleet en goed (voor)leesbaar te maken. Net als in de SV wordt dit soort woorden cursief afgedrukt.

Hoofdlettergebruik

De SV maakt in verwijzingen naar God de Vader, Jezus Christus en de Heilige Geest gebruik van de z.g. “eerbiedskapitaal”: hoofdletters om aan te geven dat een woord naar God verwijst. De HSV doet dat in principe op dezelfde manier.

Hier moet echter het volgende bij aangetekend worden. Door de jaren heen is de toepassing van deze eerbiedskapitaal enigszins veranderd. Recente edities van de SV gebruiken veel meer hoofdletters dan de eerdere edities. Hoewel dit ongetwijfeld uit eerbiedsoverwegingen is gedaan, is dit niet altijd taalkundig correct. Daarom heeft het bestuur van de Stichting HSV het gebruik van de eerbiedskapitaal opnieuw gewogen en strakkere richtlijnen vastgesteld, die meer in overeenstemming zijn met eerdere uitgaven van de SV.

Deze nieuwe richtlijnen hebben met name gevolgen voor het hoofdlettergebruik in bepaalde uitdrukkingen, waarin God vergeleken wordt met iets uit het dagelijkse leven, zoals in het hieronder geciteerde vers:

Johannes 1:4

In het [Woord] was het leven en het leven was het licht van de mensen. (HSV)

Recente edities van de SV schrijven de woorden “leven” en “licht” hier met een hoofdletter, omdat ze op Christus betrekking hebben. Dat laatste is waar, maar dat wil nog niet zeggen dat “Christus”, “leven” en “licht” identiek zijn met elkaar. De Heere wordt hier het leven genoemd omdat Hij de bron van het leven is, maar niet het leven zelf. Datzelfde geldt voor het licht. Christus is hier Zelf het licht niet, maar Hij is de oorsprong van het licht. Oudere edities van de SV hebben om die reden hier ook geen hoofdletters gebruikt.

Dit wil echter niet zeggen dat het hoofdlettergebruik in de HSV helemaal teruggebracht is naar het niveau van de oorspronkelijke SV. In bekende passages waarin Jezus Zichzelf aanduidt als het Brood des levens (Joh. 6:35), het Licht der wereld (Joh 8:12) en de Weg, de Waarheid en het Leven (Joh 14:6) gebruikt de HSV wel degelijk hoofdletters, hoewel de oorspronkelijke SV hier ook kleine letters gebruikt. De reden hiervoor is dat deze uitdrukkingen als namen van Christus zijn gaan functioneren en derhalve een hoofdletter verdienen.

Als in het Oude Testament expliciet in de Kanttekeningen gezegd wordt dat een bepaalde tekst betrekking heeft op Christus, gebruiken we eveneens de eerbiedskapitalen, ook al is een andere uitleg van de tekst mogelijk. Zo kan een tekst bijvoorbeeld in eerste instantie ook op een aardse vorst betrekking hebben. De HSV is immers een herziening van de Statenvertaling.

Psalm 45:4

*Gord **Uw** zwaard aan de heup, o **Held**, het zwaard van **Uw** majesteit en **Uw** glorie.*

Hooglied 1:2

*Laat **Hij** mij kussen met de kussen van **Zijn** mond, want **Uw** uitnemende liefde is beter dan wijn.*

Voetnoten

De SV is niet los te denken van haar onvolprezen kanttekeningen. Het bestuur van de Stichting HSV heeft regelmatig de vraag gekregen of het ook mogelijk zal zijn om de kanttekeningen te herzien. Het bestuur ziet de noodzaak daarvan in, maar om praktische redenen is dat voorlopig nog niet mogelijk. De herziening van de SV is een werk dat voor een groot deel door vrijwilligers gedaan wordt en vele malen kleinschaliger in opzet dan het groots opgezette en door de Nederlandse staat gefinancierde project dat in de SV resulteerde.

Toch kan de HSV al evenmin zonder kanttekeningen, ook al is om praktische redenen getracht het aantal zo klein mogelijk te houden. Net als bij de SV blijven er tekstplaatsen waar het niet mogelijk is om strikt letterlijk te vertalen zonder een onbegrijpelijke zin in het Nederlands te krijgen. In dit soort gevallen is er – net als in de SV - minder letterlijk vertaald en geeft de voetnoot weer wat er letterlijk in de grondtekst staat.

Exodus 5:13

En de slavendrijvers bleven aandringen: Lever het volle werk, de per dag opgelegde [hoeveelheid],^a evenals toen er stro was. (HSV)

^a **5:13** *de per dag opgelegde hoeveelheid* - Letterlijk: de zaak van de dag op zijn dag; zie ook vs. 19.

Een enkele keer wordt een voetnoot gebruikt om te laten zien dat een tekst op twee manieren vertaald kan worden. Ook dit is naar analogie van de kanttekeningen bij de SV.

Genesis 27:39

Toen antwoordde zijn vader Izak hem: Zie, van^a de vruchtbare streken van de aarde zal je woongebied zijn, en van de dauw van de hemel van boven. (HSV)

^a **27:39** *van* - Of: *ver van*; zie ook laatste regel van dit vers.

Bovendien bevat de Bijbel passages waar iets of iemand een naam krijgt. Vaak wordt daar dan bij vermeld waarom de betreffende naam gegeven werd. Een bekend voorbeeld vinden we hieronder.

1 Samuel 7:12

Toen nam Samuel een steen en plaatste die tussen Mizpa en Sen; hij noemde de naam ervan Eben-Haëzer^a en zei: Tot hiertoe heeft de HEERE ons geholpen. (HSV)

^a **7:12** *Eben-Haëzer* betekent: steen van de hulp

Voor de Hebreeuwse lezer van het Oude Testament was dit vers een stuk duidelijker dan voor de lezer van een vertaling ervan. Eerstgenoemde begreep immers direct wat “Eben-Haëzer” betekent, nl. “steen van de hulp”. Dat helpt de laatste zin van bovenstaande tekst te begrijpen. Vandaar dat we de lezer van de HSV deze belangrijke informatie evenmin kunnen onthouden. Om die reden is er dan ook een voetnoot geplaatst.

Ten slotte zijn voetnoten soms noodzakelijk om een moeilijk Schriftgedeelte uit te leggen. Dit laatste type noten is echter uiterst zeldzaam:

Genesis 24:2

Toen zei Abraham tegen zijn knecht, de oudste van zijn huis, die al zijn bezittingen beheerde: Leg toch uw hand onder mijn heup.^a (HSV)

^a **24:2** *Leg toch uw hand onder mijn heup.* - Dit is een plechtige wijze van eedzweren (zie ook 47:29).

Naamvallen

Net als het Duits kende onze taal vroeger naamvallen. In het hedendaagse Nederlands zijn deze echter bijna helemaal verdwenen, op een enkele staande uitdrukking na (b.v. “heer des huizes”). Dat is ook een van de redenen waarom veel jongeren tegenwoordig moeite hebben met de oude Statenvertaling.

In de herziening van de SV zijn de meeste “des”, “der” en “den” vormen dan ook verdwenen, op een enkele uitzondering na. Zo blijven bepaalde uitdrukkingen, die door de eeuwen heen een eigen specifieke lading hebben gekregen en deel zijn gaan uitmaken van het coloriet van de SV, gehandhaafd, zoals “vreze des Heeren” (Handelingen 9:31), “Zoon des mensen” (Mattheüs 8:20) en “man Gods” (1 Samuel 2:27).

Nu valt het “wegwerken” van deze oude vormen nog niet altijd mee. Iemand die denkt dat je eenvoudigweg zomaar elk “des” in “van de” kunt veranderen, heeft het mis. Er moet eerst goed nagedacht worden over de betekenisrelatie tussen beide woorden. Soms is het ter wille van de duidelijkheid beter om een ander voorzetsel dan “van” te gebruiken, zoals blijkt uit onderstaand voorbeeld:

2 Thessalonicenzen 2:13

*Maar wij zijn schuldig altijd God te danken over u, broeders, die van den Heere bemind zijt, dat u God van den beginne verkoren heeft tot zaligheid in **heiligmaking des Geestes en geloof der waarheid.***

Dit vers bevat twee gevallen waar naamvallen weggewerkt moeten worden. Natuurlijk kan men de woorden “heiligmaking des Geestes” veranderen in “heiligmaking van de Geest”. Dit kan echter verkeerd gelezen worden, alsof de Geest Zelf de heiligmaking zou moeten ondergaan. De kanttekeningen maken echter duidelijk dat het hier om het werk van Gods Geest in de harten van mensen gaat. De meest duidelijke weergave is dan ook “heiligmaking door de Geest”. Voor de tweede uitdrukking geldt iets dergelijks. Als je schrijft “geloof van de waarheid”, wordt de tekst nauwelijks duidelijker. Een veel betere oplossing is: “geloof in de waarheid”.

Aanvoegende wijs en gebiedende wijs

Een ander taalverschijnsel dat we tegenwoordig vrijwel niet meer gebruiken in onze taal is de aanvoegende wijs. Met uitzondering van oude recepten en een enkele vaststaande uitdrukking als “Leve de koningin!” is deze spreekwijze nagenoeg verdwenen. In de SV komen we de aanvoegende wijs echter nog volop tegen, en daar moet in een herziening natuurlijk wat aan gedaan worden.

In sommige gevallen kan een aanvoegende wijs eenvoudigweg omgezet worden in een gewone werkwoordsvorm:

1 Korinthe 9:27

*Maar ik bedwing mijn lichaam en breng het tot dienstbaarheid, opdat ik niet enigszins, daar ik anderen gepredikt heb, zelf verwerpelijk **worde.** (SV)*

*Maar ik oefen mijn lichaam op harde wijze en maak het dienstbaar, opdat ik niet misschien, na anderen gepredikt te hebben, zelf **word** afgewezen.* (HSV)

In andere gevallen kunnen we de aanvoegende wijs vervangen door gebruik te maken van het werkwoord “laten”:

Genesis 18:14

*Dat toch een weinig water **gebracht worde**, en wast uw voeten, en leunt onder dezen boom.* (SV)

***Laat** er toch wat water **gebracht worden**; was dan uw voeten, en rust wat uit onder de boom.* (HSV)

In een enkel geval kunnen we niet goed onder het gebruik van de aanvoegende wijs uit. In dat geval voegt de HSV het hulpwerkwoord “mogen” toe en plaatst dat in de aanvoegende wijs:

Deuteronomium 33:6

*Dat Ruben **leve**, en niet **sterve**, en dat zijn lieden van getal **zijn**.* (SV)

Moge** Ruben **leven** en niet **sterven**, en **mogen** zijn mannen [*aanzienlijk*] in aantal **zijn! (HSV)

Ook wat de gebiedende wijs betreft, is er in onze taal het nodige veranderd. Vroeger was er een duidelijk onderscheid tussen de enkelvoudsvorm (“Wees niet bevreesd!”) en de meervoudsvorm (“Weest niet bevreesd!”). Dit verschil is inmiddels echter uit onze taal verdwenen. Aan de ene kant is dit jammer, omdat het voor het begrijpen van een bepaalde passage nuttig kan zijn het onderscheid tussen enkelvoud en meervoud te kunnen zien. Aan de andere kant moeten we de regels van onze taal respecteren.

Spelling van namen

Bij de spelling van de namen van personen en plaatsen is zo veel mogelijk de spelling van de SV gehandhaafd, met een enkele uitzondering. Het oude “sch” in namen als Cusch (Genesis 10:6) en Schear-Jaschub (Jesaja 7:3) wordt tegenwoordig door de meeste mensen abusievelijk als een “s” gelezen, of als een “s” die gevolgd wordt door een “ch”. Daarom is er in de herziening gekozen voor een “sj”. Een andere lettercombinatie die gemakkelijk verkeerd gelezen wordt is de “ci” in Cinnereth (Jozua 13:27), dit naar analogie van woorden als “cirkel” en “ceremonie”. Daarom is er gekozen voor de spelling “Kinnereth”.

In het de boeken Koningen en Kronieken komt verschillende keren in de SV de naam Joram voor. Het betreft hier echter twee koningen die dezelfde naam dragen. In 2 Koningen 1:17 komen ze zelfs naast elkaar voor: Joram, de koning van Juda, én Joram, de koning van Israël. De naam van deze twee koningen wordt in de grondtekst op twee manieren gespeld. Soms staat er “Joram” en soms “Jehoram”. De Statenvertalers hebben dit onderscheid in hun vertaling niet gehandhaafd. Dat is goed te begrijpen, want het zou veel verwarring geven bij de lezer. Het is immers al lastig genoeg dat twee koningen, die ook nog eens in dezelfde tijd leven, dezelfde naam dragen. Om dit laatste probleem ook weg te nemen, hebben de

herzieners besloten de twee koningen met behulp van de spelling van elkaar te onderscheiden. Joram, de koning van Juda, heet in de HSV Jehoram. Zo is het de lezer in één keer duidelijk over welke Joram het gaat: Joram, de zoon van Ahazia, de koning van het tienstammenrijk Israël, of Jehoram, de zoon van Josafat, de koning van het tweestammenrijk Juda.

Het omgekeerde komt ook voor. De naam van koning Hizkia wordt door de Statenvertalers weergegeven met Hizkía (2 Koningen 18:30), maar ook het uitgebreidere Jehizkía (2 Kronieken 29:30) komt voor. Meestal geeft de Hebreeuwse grondtekst daar aanleiding toe, maar de Statenvertalers hebben ook voor het kortere Hizkía gekozen in gevallen waar in de grondtekst de langere naam vermeld wordt (1 Kronieken 4:41). Ter wille van de duidelijkheid hebben de herzieners overal gekozen voor de weergave met Hizkia, ook al wordt in de grondtekst de naam verschillend gespeld.

Tutoyeren en vousvoyeren

Een lastige kwestie is de hertaling van de aanspreekvorm 'gij' en de weergave van de tweede persoon enkelvoud en meervoud: u of jij en jullie. Te meer omdat het Hebreeuws van het Oude Testament en het Grieks van het Nieuwe Testament dit onderscheid niet kennen. Het veelvuldig gebruikte 'gij' in de SV drukt zowel intimiteit als gepaste afstand uit, maar is in het hedendaags Nederlands in onbruik geraakt en wordt eigenlijk alleen gebruikt in de spreektaal ten zuiden van de grote rivieren. Tegelijk is de beslissing om iemand met 'u' of 'jij' aan te spreken voor een belangrijk deel cultureel en zelfs geografisch bepaald. Met 'u' wordt in het hedendaags Nederlands een afstand gecreëerd die functioneel kan zijn. 'U' gebruiken is een teken van respect. Gelet op het verheven karakter van de Bijbel als het Woord van God hebben de herzieners in principe gekozen te vousvoyeren en is de aanspreekvorm 'gij' 'u' geworden.

In een aantal situaties moet hiervan afgeweken worden. Als ouders bijvoorbeeld hun eigen kinderen met 'u' aanspreken, werkt dit vervreemding in de hand.

Markus 6:22b

*Toen zei de koning tegen het meisje: Vraag van mij wat **je** maar wilt, en ik zal het **je** geven.*

Daarom is er in het Nieuwe Testament in de volgende gevallen voor gekozen om te tutoyeren:

- wanneer een kind wordt aangesproken (Markus 5:41; 6:22-23; Lukas 1:76; 15:31-32; Handelingen 23:19,22; Efeze 6:1-3; Kolossenzen 3:20)
- kinderen tegen elkaar (Mattheüs 11:17; Lukas 7:32)
- lichaamsdelen tegen elkaar (1 Korinthe 12:21)

In het Oude Testament komen veel meer dialogen voor dan in het Nieuwe Testament. De kwestie speelt hier dus op veel uitgebreidere schaal. In het Oude Testament wordt in de volgende gevallen getutoyeerd:

- wanneer een kind wordt aangesproken (Genesis 38:29)
- (schoon)ouders tegenover (schoon)kinderen (Genesis 24:58,60; 28:2-4)
- broers en zussen tegenover elkaar (Genesis 13:8,9)
- vrienden en bekenden tegenover elkaar (Job 4:2)
- een man tegenover zijn echtgenote en andersom (1 Samuel 1:8)

In bepaalde gevallen wordt wél 'u' gebruikt, zoals tijdens de ontmoeting tussen Jakob en Ezau (Genesis 33:10) en wanneer Jozef (als onderkoning) zijn broers aanspreekt (Genesis 44:15) en andersom (Genesis 44:18).

Hebreeuwse en Griekse werkwoordsvormen

Sinds de verschijning van de SV is er heel wat onderzoek verricht op het gebied van de grammatica van zowel het Hebreeuws als het Grieks. Dat heeft tot allerlei nieuwe inzichten geleid, die ons helpen de grondtekst beter te begrijpen en die de herzieners daarom niet zomaar naast zich neer kunnen leggen.

Zo is er inmiddels weinig twijfel meer over dat het woordje "we" of "wa" in bepaalde Hebreeuwse werkwoordsvormen, zoals de *wayyiqtol* en de *weqatal* niet per se als zelfstandig woordje vertaald hoeft te worden. Het is dermate vergroeid met het werkwoord dat het onnodig is om het overal met "en" of iets dergelijks te vertalen.

Nu moet hier bij opgemerkt worden dat in de oude Griekse vertalingen van het Oude Testament in de meeste gevallen het "we" of "wa" wel is vertaald, en wel met het Griekse "kai". Daar komt bij dat sommige van deze oude vertalingen hun stempel hebben gedrukt op de taal van het Nieuwe Testament. Zo doet het veelvuldig voorkomen van het woordje "kai" aan het begin van een zin in de Evangelieën sterk aan het Hebreeuwse "we" en "wa" denken. Op grond daarvan zou het te verdedigen zijn om dit "kai" ook af en toe maar niet te vertalen, hetgeen de leesbaarheid van de vertaling ten goede zou komen. Omdat het Hebreeuws en het Grieks echter totaal verschillende talen zijn met een sterk afwijkende grammatica heeft het bestuur van de Stichting HSV besloten om het woordje "kai" in het Nieuwe Testament wel zo veel mogelijk te vertalen.

Verder kent het Hebreeuws in de meeste werkwoordsvormen een onderscheid tussen mannelijk en vrouwelijk. Wie dus de oorspronkelijke tekst leest, ziet in de meeste gevallen onmiddellijk of een werkwoordsvorm betrekking heeft op een man of op een vrouw. Dat is in het Nederlands niet het geval. Deze kwestie is met name belangrijk in het boek Hooglied. Hier wisselen de sprekers elkaar soms af zonder dat het onderscheid tussen man en vrouw duidelijk zichtbaar is in het Nederlands. De herzieners hebben dit kenmerk van de grondtekst zichtbaar gemaakt door de verschillende sprekers cursief boven het gesprokene aan te geven.

Hooglied 2:2-3

[Hij:]

*2 Als een lelie tussen de distels,
zo is Mijn vriendin tussen de meisjes.*

[zij:]

*3 Als een appelboom tussen de bomen van het woud,
zo is mijn Liefste tussen de jongemannen.*

In gevallen van twijfel wordt dit met een voetnoot verantwoord.

Accenten op persoonlijke voornaamwoorden

In het Oude Testament staan in de HSV af en toe accenten op persoonlijke voornaamwoorden zoals 'u' en 'ik'. Deze accenten ontbreken in de SV.

Exodus 14:14

*De HEERE zal voor u strijden, en **ú** moet stil zijn.*

Job 1:15

*Toen deden Sabeeërs een inval en namen ze mee, en ze sloegen de knechten met de scherpte van het zwaard; en **ík** ben maar als enige ontkomen om het u te vertellen.*

Psalm 20:9

***Zij** kromden zich en vielen, maar **wij** zijn opgestaan en staande gebleven.*

Het onderwerp van de zin zit bij Hebreeuwse werkwoorden vaak in de werkwoordsvorm besloten. Voor zinnestjes als 'ik weet' en 'wij gaan' wordt in het Hebreeuws doorgaans één woord gebruikt. In bepaalde gevallen gebruikt de grondtekst van het Oude Testament echter een losstaand persoonlijk voornaamwoord. In de wat jongere Hebreeuwse teksten, zoals 1 en 2 Kronieken, komt dit betrekkelijk vaak voor en heeft het meestal niet veel te betekenen. In de oudere teksten is het echter een opvallend verschijnsel dat niet zonder betekenis is.

In sommige gevallen brengt het een tegenstelling tot uitdrukking tussen de spreker en anderen:

2 Samuel 17:15

*Husai zei tegen Zadok en Abjathar, de priesters: Zo en zo heeft Achitofel Absalom en de oudsten van Israël aangeraden, maar zo en zo heb **ík** [hun] aangeraden.*

Op andere plaatsen is niet zozeer sprake van een tegenstelling, maar is ligt er wel bijzondere nadruk op wat iemand zelf denkt of zegt.

Psalm 51:5

*Want **ík** ken mijn overtredingen, mijn zonde [staat] mij voortdurend voor [ogen].*

Psalm 124:7

*Onze ziel is ontkomen als een vogel uit de strik van de vogelvanger; de strik is gebroken en **wij** zijn ontkomen.*

Om deze accentuering in de grondtekst zichtbaar te maken hebben de herzieners die persoonlijke voornaamwoorden die in de grondtekst uitdrukkelijk genoemd worden, in het Nederlands voorzien van een accent. In een aantal andere teksten is gekozen voor een weergave met behulp van 'zelf'.

Genesis 31:6

*Jullie weten **zelf** dat ik met al mijn kracht voor uw vader heb gewerkt.*

Als zo'n persoonlijk voornaamwoord voorafgegaan wordt door het Hebreeuwse *gam* (ook) is er geen accent geplaatst. Door het gebruik van 'ook' heeft het onderwerp van de zin immers al voldoende nadruk.

Job 40:9

*Dan zal **ook Ik** u prijzen, omdat uw rechterhand u verlost heeft.*

Idiomatische uitdrukkingen

Elke taal heeft idiomatische uitdrukkingen. Dit zijn groepen woorden waarvan de betekenis meer is dan een optelsom van de betekenissen van elk afzonderlijk woord. Als je die letterlijk, woord voor woord, zou vertalen, zou je geen recht doen aan de taal. Zo kun je de Engelse uitdrukking "to pull someone's leg" wel letterlijk vertalen met "aan iemands been trekken", maar dan blijft van de werkelijke betekenis niets over. Een vertaling met "iemand bij de neus nemen" doet veel meer recht aan de betekenis van genoemde uitdrukking.

Ook in de grondtekst vinden we dit soort uitdrukkingen veelvuldig. Een letterlijke vertaling ervan kan de werkelijke betekenis van de tekst versluieren. In zo'n geval wordt gekozen voor een gelijkwaardige Nederlandse uitdrukking en wordt met behulp van een voetnoot aangegeven wat er letterlijk in de grondtekst staat.

Genesis 31:2

*Jakob zag ook het aangezicht van Laban aan; en zie, dat was jegens hem niet **als gisteren en eergisteren**. (SV)*

*Ook lette Jakob op het gezicht van Laban, en zie, het stond ten opzichte van hem niet [meer] **als voorheen**.^a (HSV)*

^a **31:2 voorheen** - Letterlijk: gisteren en eergisteren; zie ook vers 5.

Genesis 43:3

*Toen sprak Juda tot hem, zeggende: Die man heeft ons op het hoogste betuigd, zeggende: Gij zult mijn **aangezicht** niet **zien**, tenzij dat uw broeder met u is. (SV)*

*Toen zei Juda tegen hem: Die man heeft ons nadrukkelijk verzekerd: U zult mij niet meer **onder ogen komen**^a als uw broer niet bij u is. (HSV)*

^a **43:3 mij ... komen** - Letterlijk: mijn gezicht zien.

2 Korinthe 9:6

*En dit zeg ik: Die spaarzaamelijk zaait, zal ook spaarzaamelijk maaien; en die **in zegeningen** zaait, zal ook **in zegeningen** maaien. (SV)*

*En dit [zeg ik]: Wie karig zaait, zal ook karig oogsten; en wie **zegenrijk**^a zaait, zal ook **zegenrijk** oogsten. (HSV)*

^a 9:6 *zegenrijk* - Letterlijk: in zegeningen.

“Gevoelige” begrippen

Er komen nogal wat begrippen voor in de Bijbel die bij een belangrijk deel van de lezers van de SV nogal gevoelig liggen. De herzieners van de SV zijn uiterst voorzichtig met deze begrippen omgegaan en hebben zo weinig mogelijk veranderd.

Het is goed om een aantal van deze begrippen kort te bespreken.

- *“zalig maken”, “zaligheid”, “Zaligmaker”*
Al eerder in deze brochure is het Griekse woordje “sooizoo” aan de orde geweest. Dit woord en andere, daarvan afgeleide begrippen worden in de SV op verschillende manieren vertaald, sterk afhankelijk van de context. Verdere harmonisering daarvan zou vertaaltechnisch gezien mogelijk geweest zijn, maar dat is in dit geval niet gedaan.
- *“verdoemenis”*
Ook “verdoemenis” is een begrip waar voorzichtig mee omgegaan moet worden. De Statenvertalers gebruiken het verschillende malen in het Nieuwe Testament, maar niet erg consistent. Vier verschillende Griekse woorden worden in bepaalde gevallen met “verdoemenis” vertaald, namelijk:
 1. κρισις – oordeel (37x), gericht (4x), verdoemenis (3x), veroordeling (1x)
 2. κατακρισις – veroordeling (1x), verdoemenis (1x)
 3. κριμα – oordeel (24x), schuld (1x), verdoemenis (1x), rechtszaak (1x)
 4. κατακριμα – verdoemenis (3x)

In veel gevallen waar de Statenvertalers één van deze vier begrippen met “verdoemenis” vertaald hebben, geven zij in de Kanttekeningen aan dat het grondwoord eigenlijk “oordeel” betekent. Omdat het zinsverband echter aangeeft dat het in de betreffende passages om de eeuwige veroordeling van mensen door God gaat, gaven de Statenvertalers de voorkeur aan “verdoemenis”. Ook hier zou verdere harmonisering dus mogelijk zijn geweest teneinde de consistentie van de vertaling te vergroten. Ook hier echter hebben de herzieners zo veel mogelijk de SV gevolgd.

- *“lankmoedigheid”*
Het woord “lankmoedigheid” is ook een begrip dat veel lezers van de SV niet graag zien verdwijnen. Toch is dit in de HSV wel gebeurd, en wel omdat dit woord dermate verouderd is dat veel met name jongere mensen niet meer weten wat het betekent.

Bovendien is er een goed alternatief, namelijk het woord “geduld”. Nu zullen er ongetwijfeld lezers zijn die zullen zeggen dat “lankmoedigheid” in hun beleving een sterkere lading heeft dan “geduld”. Dat komt echter voornamelijk vanwege het feit dat het woord “lankmoedigheid” in het hedendaags Nederlands niet meer voorkomt en in het kerkelijk taalgebruik alleen nog maar als eigenschap van God gebruikt wordt.

Poëzie

De Bijbel heeft niet alleen een rijke geestelijke inhoud, ook vanuit een literair standpunt bekeken is het niet zomaar een Boek. Zo bestaat een belangrijk deel van het Oude Testament uit poëzie. De poëzie van het Bijbels Hebreeuws kenmerkt zich door allerlei vormen van parallisme, assonantie, alliteratie, ritme, rijm, woordspel, etc. Als je een Hebreeuwse Bijbel opslaat, kun je al vaak in één oogopslag zien of het bij een bepaalde tekst om poëzie gaat of niet. De Statenvertalers hebben daar echter weinig tot niets mee gedaan. Zo kun je in de Statenvertaling qua opmaak van de tekst geen verschil zien tussen bijvoorbeeld het boek Genesis en de Psalmen. Dat is jammer en doet tekort aan de grondtekst. Om deze reden heeft het bestuur van de stichting HSV ervoor gekozen om in de herziening van de SV het onderscheid tussen proza en poëzie duidelijk herkenbaar te maken. Daarbij zijn ook witregels gebruikt om de verschillende strofes van elkaar te scheiden. De leesbaarheid en de verstaanbaarheid worden daardoor vergroot.

Psalm 23 is daar een mooi voorbeeld van:

¹ Een psalm van David.

*De HEERE is mijn Herder,
mij ontbreekt niets.*

*² Hij doet mij neerliggen in grazige weiden,
Hij leidt mij zachtjes naar stille wateren.*

*³ Hij verkwikt mijn ziel,
Hij leidt mij in het spoor van de gerechtigheid,
omwille van Zijn Naam.*

*⁴ Al ging ik ook door een dal van de schaduw van de dood,
ik zou geen kwaad vrezen, want U bent met mij;
Uw stok en Uw staf,
die vertroosten mij.*

*⁵ U maakt voor mij de tafel gereed
voor de ogen van mijn tegenstanders;
U zalft mijn hoofd met olie,
mijn beker vloeit over.*

*⁶ Ja, goedheid en goedertierenheid zullen mij volgen
al de dagen van mijn leven.
Ik zal in het huis van de HEERE blijven
tot in lengte van dagen.*

5 BESLUIT

In deze brochure is getracht om het hoe en waarom van de Herziene Statenvertaling op summiere wijze duidelijk te maken voor een breed publiek. De Statenvertaling is een gave geweest van de Heere aan de kerk in het Nederlandse taalgebied. Dat besef heeft de Stichting HSV ertoe genoopt om datgene te doen wat nodig was om deze vertaling voor het nageslacht te bewaren. Om dit te kunnen bewerkstelligen was een ingrijpende restauratie noodzakelijk. Daarbij kwam altijd weer de vraag naar boven: hoever kunnen en mogen we gaan? Daar is vaak lang over gediscussieerd, zowel binnen het project als met mensen van buiten. Voor de één ging een verandering niet ver genoeg en voor de ander ging het veel te ver. Die worsteling zal blijven tot op het moment van publicatie, en wellicht ook nog enige tijd daarna. Ondanks de vele discussie heeft het werk toch in een positieve sfeer en goede harmonie plaats mogen vinden. Daarin hebben we duidelijk de hand van de Heere mogen zien.

We vertrouwen erop een herziening tot stand gebracht te hebben die door zijn betere verstaanbaarheid ertoe zal bijdragen de huidige en komende generatie bij de Statenvertaling te bewaren.

Het is onze bede dat deze herziening van de Statenvertaling voor veel lezers tot zegen zal zijn.